

Problematika edukace bezdomovců ve Zlínském kraji

Věra Zdráhalová, DiS.

Bakalářská práce
2016

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Věra Zdráhalová, DiS.**
Osobní číslo: **H13344**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Andragogika v profilaci na řízení lidských zdrojů v neziskové sféře**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Problematika edukace bezdomovců ve Zlínském kraji**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti bezdomovectví, psychologie a andragogiky.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvalitativního výzkumu formou rozhovoru a pozorování.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Beneš, Milan. Andragogika. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2580-2.

Hradecký, Ilja a Vlasta Hradecká. Bezdomovství-Extrémní vyloučení. Praha: Naděje, o.s., 1996. ISBN 80-902292-0-4.

Vágnerová, Marie. Psychopatologie pro pomáhající profese. Vyd. 3, rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-717-8802-3.

Rabušicová, Milada, Ladislav Rabušic a Klára Šedřová. Učíme se po celý život? O vzdělávání dospělých v České republice. Vyd. 1. Brno: Masarykova Univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4779-2.

Hendl, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Eva Šalenová

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

4. prosince 2015

Termín odevzdání bakalářské práce:

27. dubna 2016

Ve Zlíně dne 4. prosince 2015

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 4. 4. 2016

.....
Marek Holmář

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výtisky, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá pohledem bezdomovců na jejich vzdělávání. Teoretická část je rozdělena do čtyř kapitol, jejichž cílem je objasnit základní údaje a definice dané problematiky. V této práci využíváme také poznatky a zkušenosti ze současné praxe. V praktické části bakalářské práce je popsána metodologie a postup kvalitativního výzkumu, kterým byla data získána. Jsou zde také obsaženy výsledky a hodnocení výzkumu, který se zabýval tím, jaký pohled mají bezdomovci na jejich vzdělávání.

Klíčová slova: bezdomovectví, edukace, sociální vyloučení, resocializace, bariéry

ABSTRACT

The Bachelor thesis deals with a view on homeless people and their education. The theoretical part is divided into four chapters which aims to explain the basic data and definitions of the given problems. In this work, we also use knowledge and experience of current practises. A methodology and process of qualitative research, which the data were obtained with, have been described in the practical part. There are also the results and evaluations of the research, which were focused on the view of homeless people and their education.

Keywords: homelessness, education, social exclusion, resocialization, barriers.

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí své bakalářské práce Mgr. Evě Šalenové, za trpělivost, cenné rady a připomínky, které mi poskytla při zpracování bakalářské práce.

Dále bych chtěla poděkovat všem respondentům, kteří se podíleli na výzkumu k této bakalářské práci a tím mi pomohli získat potřebná data.

Mé poděkování patří také mé rodině a známým, kteří mě po celou cestu mého studia doprovázeli a podporovali.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	5
I TEORETICKÁ ČÁST.....	7
1 BEZDOMOVECTVÍ.....	8
1.1 CHARAKTERISTIKA BEZDOMOVců	10
1.2 ANALÝZA SOUČASNÉHO STAVU.....	12
2 EDUKACE.....	17
2.1 BEZDOMOVCI A VZDĚLÁNÍ	18
2.2 POTŘEBA EDUKACE PRO OSOBY SOCIÁLNĚ VYLOUČENÉ	19
2.3 MOŽNOSTI VZDĚLÁVÁNÍ CÍLOVÉ SKUPINY	20
3 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ VZNIK BEZDOMOVECTVÍ.....	24
3.1 NEZAMĚSTNANOST.....	25
3.2 ROZPAD RODINY A SOCIÁLNÍ IZOLACE.....	26
3.3 PSYCHICKÉ POTÍŽE A NEMOCI.....	27
4 CHARAKTERISTIKA SOCIÁLNÍCH SLUŽEB	30
4.1 HLAVNÍ SOCIÁLNÍ SLUŽBY PRO BEZDOMOVCE A JEJICH VZDĚLÁVACÍ MOŽNOSTI.....	31
4.2 NABÍZENÉ SLUŽBY PRO BEZDOMOVCE VE ZLÍNSKÉM KRAJI	34
II PRAKTICKÁ ČÁST	36
5 METODOLOGIE VÝZKUMU.....	37
5.1 VÝZKUMNÉ CÍLE	37
5.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	38
5.3 STRATEGIE VÝZKUMU	38
5.4 METODA SBĚRU DAT	39
5.5 VÝZKUMNÝ SOUBOR	39
5.6 REALIZACE VÝZKUMU.....	39
5.7 ANALÝZA ZÍSKANÝCH ÚDAJŮ.....	40
5.7.1 Jak dnes žiju	40
5.7.2 Má to pro mě význam?.....	42
5.7.3 Jak to funguje	43
5.7.4 Co bych si přál	45
5.7.5 Co mi brání pokračovat?	46
5.7.6 A jak to bude dál?	48
6 VÝSLEDKY A INTERPRETACE DAT.....	49

6.1	V JAKÉ SITUACI SE NYNÍ NACHÁZEJÍ?	50
6.2	JAKÝ MÁ PRO NĚ VZDĚLÁVÁNÍ VÝZNAM?	51
6.3	CO JIM BRÁNÍ V PŘÍSTUPU K DALŠÍMU VZDĚLÁVÁNÍ?	52
6.4	O JAKÉ VZDĚLÁVÁNÍ MAJÍ ZÁJEM A ČEHO SI PŘEJÍ DOSÁHNOUT?	53
6.5	ZÁVĚREČNÁ DISKUZE	53
ZÁVĚR		56
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY		58
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK		61
SEZNAM OBRÁZKŮ		62
SEZNAM TABULEK		63
SEZNAM PŘÍLOH		64

ÚVOD

Člověk bez domova v nás vzbuzuje celou řadu emocí, představ a postojů. Ty, kteří mají problémy s alkoholem a s hygienou často soudíme za jejich neschopnost a špatné chování. Ty, kteří nás svým zjevem a chováním neobtěžují ani vlastně nepoznáme a jejich problémy jsou nám cizí. Pokud jsme však ochotni problematiku bezdomovectví poznat hlouběji, zjistíme, že není jednoduché jí porozumět a zároveň zjistíme, že dostat se na tzv. okraj společnosti může každý z nás.

Tato bakalářská práce se věnuje problematice bezdomovectví trochu z jiného úhlu pohledu, než je v současné době běžné. Nezabývá se pouze příčinami vzniku tohoto sociálního fenoménu, se kterými se v současnosti můžeme setkat u většiny studií, ale zabývá se otázkou zpětné reintegrace bezdomovců pomocí jejich edukace. Zajímá nás, zda má pro tyto lidi vzdělání a vzdělávání význam, jak lze tuto problematiku uchopit a zda jim edukace může pomoci řešit jejich současné sociální problémy.

Bezdomovectví je sociálním problémem, se kterým se i česká společnost setkává čím dál častěji a to nejen ve větších městech. Důvodů proč lidé ztrácí stabilní bydlení je dnes mnoho. Dostat se pak do problémů, které s bezdomovectvím souvisejí, je jen otázkou času. Bezdomovce sužují problémy naplnění základní životních potřeb, ale také potřeb vyšších, mezi které řadíme seberozvoj, snahu nalézt ve společnosti uplatnění, udržet si práci a dostat se tak z dalších problémů. To, že jsou mezi nimi lidé, kteří tyto potřeby mají, je nesporné, jako je nesporné, že mezi nimi nalezneme jak lidi s nižším vzděláním, tak lidi se vzděláním vyšším. Bezdomovci jsou skupinou velmi různorodou. V České republice narůstá počet jak bezdomovců zjevných, tak i skrytých a potencionálních. Bohužel, současný sociální systém není zatím schopen řešit tuto problematiku systematičtěji a dosud chybí jak opatření preventivního charakteru, tak opatření, která by pomohla bezdomovcům vyřešit problémy se samotným bydlením. To však nemusí být důvodem k tomu, abychom těmto lidem nepomáhali se znovu zapojit do běžného života pomocí vzdělávání, které do něj patří a je jeho neodmyslitelnou součástí. Vzdělání by nemělo být výsadou privilegovaných, nehledě na skutečnost, že v současném světě je vzdělání nevyhnutelné pro získání základních znalostí a dovedností a je nezbytné pro nalezení a udržení práce. Bezdomovci jsou skupinou, která je velmi ohrožena ztrátou dosavadních vědomostí i skupinou, která většinou nemá ke vzdělání znovu přístup. Je proto z našeho pohledu důležité se touto problematikou zabývat nebo na ni alespoň upozornit.

V naší bakalářské práci se setkáváme s několika rovinami vzdělávání bezdomovců. Jednou z nich je možnost jejich vzdělávání v současném systému sociálních služeb, které s bezdomovci pracují a které jim mohou v rámci svých služeb některé formy vzdělávání nabídnout. V současnosti se tak však děje velmi sporadicky a nesystémově. Domníváme se, že vzdělávání v nich by se mohlo zaměřit více na odstraňování příčin bezdomovectví pomocí výchovně vzdělávacích programů. Další rovinou je možnost vzdělávání bezdomovců přímo na úrovni formálního vzdělávání (tzn. dokončit si vzdělání na příslušné střední nebo vysoké škole) či na úrovni vzdělávání neformálního (tzn. získat alespoň řidičské oprávnění). Pro možnosti jak podpořit a umožnit bezdomovcům účast na dalším vzdělávání, však již není v naší bakalářské práci dostatečný prostor. Domníváme se však, že tuto pomoc by mohli bezdomovci najít alespoň v rámci sociální rehabilitace.

V první kapitole bakalářské práce se nejprve seznámíme s problematikou bezdomovectví obecně, s pojmy, které se k problematice bezdomovectví váží. Seznámíme se s charakteristikou bezdomovců a analýzou současného stavu, která nám více tuto problematiku v České republice osvětlí. Ve druhé kapitole se budeme již zabývat problematikou edukace této cílové skupiny, důvody, proč je nutné se vzděláváním bezdomovců vůbec zabývat a také možnostmi, kterých můžeme při edukaci bezdomovců využít. Třetí kapitola naší práce se věnuje některým faktorům ovlivňujícím vznik bezdomovectví, které mají z našeho pohledu také vliv na jejich další účasti na vzdělávání. Ve čtvrté kapitole se pak věnujeme charakteristice sociálních služeb a možnostem vzdělávání v těchto službách a to konkrétně i ve Zlínském kraji, kde jsme realizovali náš výzkum.

V praktické části naší práce je popsána metodologie a postup kvalitativního výzkumu, který jsme si vybrali z důvodu hlubšího vhledu do celé problematiky. Cílem naší práce totiž bylo zjistit, zda o vzdělávání mají samotní bezdomovci vůbec zájem, co si pod ním představují a jaké vzdělání by si případně sami přáli doplnit. Výzkumné šetření bylo provedeno metodou polostrukturovaných rozhovorů s cílem zjistit pohled bezdomovců na vzdělávání. Jsou zde obsaženy výsledky a hodnocení kvalitativního šetření včetně jejich interpretace.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 BEZDOMOVECTVÍ

Bezdomovectví je velmi obsáhlým a komplikovaným problémem. Doposud není odbornou veřejností přijata a používána jednotná definice, která by zahrnula všechny aspekty bezdomovectví. Proto si v této kapitole uvedeme některé základní definice spojené s problematikou bezdomovectví, které lze nalézt v odborné literatuře a které nám tento fenomén pomohou pochopit z různých perspektiv. Kapitola je rovněž obohacena o základní pojmy, se kterými se můžeme v rámci bezdomovectví setkat.

„*Bezdomovectví* (ve stejném významu se rovněž používá termín *bezdomovství*) je sociálním jevem podmíněným celou řadou faktorů a představuje krajní podobu sociálního vyloučení“. (Matoušek, Kodymová a Kolářková, 2010, s. 315)

Sociální vyloučení (exluze) je chápáno jako nerovnost v participaci na životě společnosti, která je výsledkem nedostatku příležitostí k této participaci. [...] Na sociální vyloučení je nahlíženo jako na odraz nerovného přístupu k pěti základním zdrojům společnosti: k zaměstnanosti, zdravotní péči, vzdělání, bydlení a k sociální ochraně. (Kotýnková, 2007, s. 13)

Bezdomovectví je fenoménem komplexním, nejde jen o ztrátu bydlení. Tak je aspoň chápe většina odborníků, kteří se danou problematikou zabývají. Konkrétně Hradecký a Hradecká (1996, s. 36) rozlišuje tři základní aspekty bezdomovectví: zda má dotyčný jedinec místo k bydlení, které by bylo k obývání vhodné, zda má v tomto směru nějakou právní jistotu a zda tam má prostor pro svůj soukromý život.

Podle Vágnerové, Csémyho a Marka (2013, s. 9) je bezdomovectví spojeno se ztrátou domova, se sociálním vyloučením a s odsunem na okraj majoritní společnosti. S tím je spojeno odtržení od hodnotového a normativního systému většinové společnosti, a dochází k zásadní změně životního stylu.

Bezdomovectví, konkrétně jeho chronická forma, je spojena se syndromem komplexního sociálního selhání. Tak jej chápe také Vágnerová (2008, s. 415), která tento fenomén charakterizuje neschopností akceptovat a zvládat běžné společenské požadavky. Bezdomovectví je obvykle spojeno s mnoha dílčími problémy, které jsou podmíněny interakcí znevýhodňujících dispozic a nepříznivé životní zkušenosti, resp. kumulací subjektivně těžko zvládnutelných zátěží.

Pro potřeby sociální práce se používá několik definic pojmu bezdomovectví s velmi podobným obsahem. Bezdomovectví označuje situaci bezprostřední nouze, v níž se ocitá člověk bez trvalého domova. [...] Dostupné zdroje a schopnosti osob žijících bez domova neumožňují tento problém řešit svépomocí, přičemž absencí a ztrátou domova je každá tato osoba ohrožena v mnoha aspektech své existence (individuálních i sociálních). (Matoušek, Kodymová a Koláčková, 2010, s. 316)

Sociální práce je společenskovední disciplína, jež má za cíl odhalovat, zmírňovat a řešit sociální problémy. Pomáhá jednotlivcům, rodinám, skupinám, ale i komunitám získat způsobilost k sociálnímu uplatnění. Mimo to pomáhá vytvářet vhodné podmínky pro jejich společenské uplatnění. (Matoušek et al., 2001, s. 10)

V odborné literatuře se o bezdomovcích obvykle píše jako o osobách sociálně slabých či o nepřizpůsobivých, kteří trpí chudobou. Podle Baláše et al. (2010, s. 8) chudoba není pouze záležitostí těch, kterých se týká a kteří ji fakticky prožívají. [...] Žádná z variant uspořádání a fungování společnosti negarantuje zcela spravedlivý přístup všech jeho členů k společenským zdrojům a k uspokojování jejich životních potřeb.

Chudoba je průvodním jevem lidské existence. Definice chudoby však není jednoznačná, neboť stav „být chudým“ se liší dle místa a času posuzování.[...]. V současných prosperujících společnostech již není hlavním problémem distribuce bohatství, ale problémem se stalo nedostatečné sepětí, nebo spíše odpoutání jedince nebo celých skupin obyvatelstva od společnosti. Společnost již není rozdělena na ty, kteří jsou „nahore“ a „dole“, jako spíše na ty, kteří jsou „uvnitř“ a „vně“ společnosti. (Kotýnková, 2007, s. 13 - 18)

Osoby sociálně nepřizpůsobivé jsou podle vyhlášky MPSV č.182/91 Sb. složeny z občanů propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody, proti nimž je vedeno trestní řízení nebo jim byl výkon trestu podmíněně odložen, občanů závislých na alkoholu a dalších toxikomaniích, občanů žijících nedůstojným způsobem života a občanů propuštěných ze školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy po dosažení zletilosti. (MPSV, © 2012)

Sociální reintegrace je komplexním procesem opětovného začlenění vyloučené osoby zpět do většinové společnosti. Reintegrace vyloučeného jedince se odehrává prostřednictvím znovunabytých sociálních a profesních dovedností, podpůrného sociálního prostředí a vztahů. Díky těmto skutečnostem dochází k postupnému obnovení či získání sebeúcty, sebedůvěry i schopnosti vést život ve shodě s pravidly většinové společnosti. (Dvořák, 2003 cit. podle Kalina, 2012, s. 64)

V této kapitole jsme uvedli různé definice bezdomovectví a také různé pohledy na tento fenomén tak, jak jej uvádějí jednotliví autoři. Byly popsány základní pojmy, se kterými se můžeme setkat v rámci sociální práce s bezdomovci. V následujících podkapitolách se seznámíme s dalšími charakteristikami bezdomovců a bezdomovectví, které jsou důležité pro hlubší pochopení této problematiky a s analýzou současného stavu.

1.1 Charakteristika bezdomovců

Termínem *bezdomovec* jsou označovány osoby, které nemají domov či možnost dlouhodobě využívat nějaké bydlení. Termín *bezdomovectví* pak označuje způsob života uvedených osob a existenci tohoto jevu. Existuje mnoho definic a charakteristik pojmu *bezdomovec*, jak je uvádějí různí autoři. V Evropské Unii se nejčastěji setkáme s definicí *bezdomovců* dle FEANTSY (Evropská organizace zastřešující neziskové organizace bojující s bezdomovectvím), která vytvořila typologii bezdomovectví ETHOS. Tato typologie umožňuje uchopit fenomén bezdomovectví v širším smyslu a byla rozšířena o návrhy národních subkategorií pro ČR.

Bezdomovectví kategorizuje takto:

1) *bez střechy nad hlavou,*

tj. lidé žijící na ulici a v noclehárnách,

2) *bez domova,*

tj. lidé v ubytovnách pro bezdomovce, v azylech pro ženy, uprchlíci, lidé v institucích (vězeňských, lékařských) a lidé podporovaní na základě bezdomovectví – různé formy podporovaného a chráněného bydlení.

Exkluzi v oblasti bydlení člení takto:

1) *nejisté bydlení,*

lidí, žijících v nejistém bydlení (nelegálně obývané prostory, dočasné bydlení s přáteli), lidí ohrožených vystěhováním, lidí ohrožených domácím násilím.

2) *neadekvátní bydlení*

lidí, žijících v dočasném nebo nestandardním bydlení, v bydlení nehodícím se pro ubytování, v extrémně přeplněných bytech. (Baláš et al., 2010, s. 26)

V České republice se bezdomovectví nejčastěji člení do tří základních skupin. Jedná se o bezdomovectví zjevné, skryté a potencionální, která ve své podstatě korelují s výše uvedené klasifikací dle FEANTSY. Hradecký et al. (2013, s. 3) tyto definice shrnuje a popisuje bezdomovce jako heterogenní populační skupinu zahrnující jak viditelné bezdomovce, tj. osoby, které spí venku (bez střechy – zjevné bezdomovectví), tak osoby, které v důsledku nemožnosti zajistit si jiné bydlení žijí v ubytovacích zařízeních pro bezdomovce, dále osoby, jejichž bydlení je nejisté (skryté bezdomovectví), a také osoby, které žijí v podmínkách, které neodpovídají minimálním standardům bydlení v daném kulturním a sociálním prostředí (potencionální bezdomovectví). Většina osob bez domova je v produktivním věku. Zahraniční zdroje uvádějí, že očekávaná délka života u lidí žijících na ulici (v EU) je 42 let. V České republice jsou bezdomovci v průměru starší než bezdomovci v jiných zemích Evropské Unie. (Průdková, Novotný, 2008, str. 17)

Značnou část bezdomovecké komunity tvoří mladí lidé pod 26 let. Podle Vágnerové, Csémyho a Marka (2013, s. 10) do této věkové kategorie patří přibližně polovina bezdomovců, kteří většinou žijí v centrech velkých měst. Jejich odchod na ulici má různé důvody. Jedním z nich je potřeba svobody a nezávislosti a touha experimentovat se svými životem. Někdy jde o výkyv v životním směřování, který je jen dočasný a přinese žádoucí zkušenost, jindy o počátek postupného propadu, který takový jedinec nedokáže zvládnout, ať už jsou důvody jeho selhání jakékoli. Podle Průdkové a Novotného (2008, s. 11) mladí lidé patří nejčastěji do kategorie skrytých bezdomovců, kteří žijí na ulici, ale ještě nejsou na první pohled odlišitelní od příslušníků majority. Většina z nich dodržuje běžné sociální standardy, např. dbají o svůj vzhled, chodí čistí a ani jejich chování nemusí být vždy nápadné. I když žijí bezdomoveckým způsobem života, od této komunity se distancují. Ještě se ve svém sociálním propadu nedostali tak daleko, aby jim názor jejich okolí byl lhostejný. Často jsou přesvědčení o tom, že jejich pobyt na ulici je jen dočasný a dříve či později se vrátí zpět do běžného života.

Mladými bezdomovci se stávají lidé vzeší z dětských domovů a výchovných ústavů, ale také z rodin úplných či rozpadlých. Podle Průdkové a Novotného (2008, s. 17) mladí lidé z rozpadlých rodin odcházejí z domova nejčastěji kvůli střetům s rodiči, mladí lidé z úplných rodin zase nejčastěji kvůli vlastnímu chování (braní drog, alkoholismus, u dívky starší přítel atd.).

Bezdomovectvím jsou nejvíce ohroženi lidé dlouhodobě nezaměstnaní, handicapovaní, senioři, lidé adaptovaní na život v institucích, příslušníci etnických minorit (u nás samozřejmě především Rómové) a migranti. Menší podíl žen mezi bezdomovci se vysvětluje větší orientací žen na mezilidské vztahy. Ženy mají bohatší sociální síť. Většinou jsou schopny vytěžit její zdroje a v krizi se obrátit na někoho, kdo se o ně postará. Muži, kteří jsou méně orientovaní na vztahy, se častěji ocitají osamoceni a sociální sítí „propadnou“. Mezi bezdomovci najdeme lidi závislé na návykových látkách. Pro tuto skupinu je příznačná závislost na alkoholu, a to jak ta, jež byla primární příčinou sociálního vyloučení, tak ta, která vznikla až během života na ulici. Nicméně závislost není problémem většiny bezdomovců. (Matoušek, Kodymová a Koláčková, 2010, s. 316 - 317)

Téměř polovina bezdomovců nikdy nevstoupila do manželství, jsou to nejčastěji muži s psychiatrickou diagnózou nebo poruchou osobnosti. Zhruba 40% lidí bez domova tvoří rozvedení. Přesná čísla však neznáme.

1.2 Analýza současného stavu

Ačkoli je problematika bezdomovectví známá a palčivá, chybí v současnosti v České republice jednotná definice bezdomovectví. Bezdomovci ani bezdomovectví není jednotně specifikováno, existuje mnoho různých perspektiv, realit a chápání bezdomovectví. Problémem je také popírání existence problému z důvodu nedostatečné informovanosti o jeho existenci. Důvodem je poznatkový deficit, kterým tento fenomén trpí, a to z důvodu chybějícího uceleného informačního systému, který by data o bezdomovcích umožnil systematicky sledovat a vyhodnocovat. Absence přesnějších empirických poznatků neumožňuje efektivní tvorbu a realizaci veřejných politik zaměřených na řešení problémů bezdomovectví a jeho prevenci. Skutečnost, že údaje o bezdomovcích nejsou detailněji známy, znesnadňuje také mezinárodní srovnání. (Hradecký et al., 2013, s. 42 - 43)

V České republice doposud chybí zákon o bezdomovectví, který by vytvořil rámcové podmínky a stanovil jasná pravidla postupu při řešení a prevenci tohoto problému. Vznik mezirezortního orgánu, který by se problematikou bezdomovectví zabýval, by také dle Průdkové a Novotného (2008, s. 37) významně přispěl k řešení tohoto bolavého problému naší společnosti.

Současný systém práce s bezdomovci v ČR představuje tzv. vícestupňový model sociálního začleňování bezdomovců, který je založen především na aplikaci zákona o sociálních službách. Jako systém vzájemně propojených sociálních a dalších služeb nesporně přináší výsledky. Jeho silnou stránkou je právě návaznost služeb a prostupnost mezi nimi. Protože však po azylových domech či domech na půl cesty chybí další potřebné služby, nelze se divit tomu, že u lidí, kteří prošli současnou podobou vícestupňového procesu a skončili v azylovém domě bez možnosti dalšího postupu, vzniká postupný návyk na sociální služby, který může přerůst a také přerůstá v závislost. Efektivitu současného modelu omezuje zejména absence služeb navazujících na azylové domy, což především znamená absenci bydlení s podporou pro reintegrovaní se bezdomovce a nedostupnost nájemního bydlení pro ně. (Hradecký et al., 2013, s. 31)

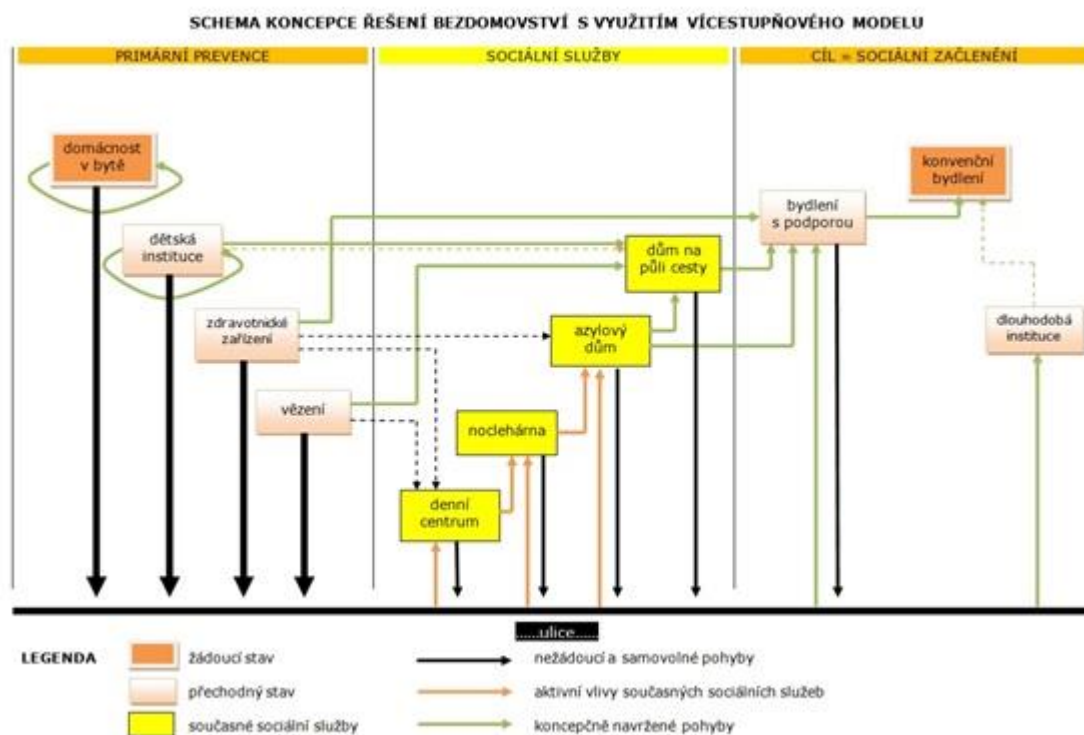
V českém právním řádu zatím bohužel neexistuje právní úprava, která by řešila problematiku práva na bydlení. Chybí úprava práv a povinností státu a samosprávních celků v oblasti bytové politiky ve vztahu k jedincům ohrožených sociálním vyloučením nebo bezdomovcům, např. formou sociálního bydlení. Ani zákon č.89/2012. Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, se nezmiňuje o bezdomovectví, sociálním bydlení a nadále v něm není zakotvena veřejnoprávní regulace vztahující se k sociálnímu bydlení. (Mikeszová a Lux, 2013, s. 12)

Jakkoliv účinná pomoc v oblasti bytové politiky není jistě jedinou a zřejmě ani nejdůležitější podmínkou úspěšného procesu reintegrace bezdomovců zpět do dlouhodobých forem bydlení (jelikož se jedná o složitý proces provázaný s celou řadou individuálně podmíněných aktivit terénních a ambulantních pracovníků v oblasti léčení závislostí, psychických nemocí, zaměstnávání, oddlužení aj.). Nicméně bez účinné pomoci v oblasti bydlení není reintegrace bezdomovců vůbec možná. Z evropských případových studií různých reintegračních programů pro bezdomovce vyplývá, že klíčovým aspektem úspěšné reintegrace je právě kvalita a jistota bydlení, neboť bydlení s vysokým stupněm sociálního vyloučení může vést k dalším sociálním problémům. (Mikeszová a Lux, 2013, s. 34)

V roce 2013 vznikla expertní skupina pro řešení problematiky bezdomovectví při Komisi pro sociální začleňování Ministerstva práce a sociálních věcí (dále jen MPSV), která vypracovala Koncepti prevence a řešení problematiky bezdomovectví v ČR do roku 2020. Jedná se o první národní koncepci, která byla zpracována v souladu s písemným prohlášením Evropského parlamentu ze dne 16. prosince 2010 o Strategii EU pro bezdomovectví.

Bezdomovectví je ve Strategii Evropa 2020 identifikováno jako jedna z nejextrémnějších forem chudoby a sociálního vyloučení. (Hradecký et al., 2013, s. 1)

Koncepce reaguje jak na potřeby ČR, tak na požadavky EU posílit „zacílené sociální služby na nejvíce znevýhodněné skupiny“. Koncepce klade důraz na zásadní témata v řešení problematiky bezdomovectví, a to od podpory přístupu k bydlení a zdravotní péči po podporu zvyšování informovanosti a spolupráce relevantních aktérů. Rozšiřuje současný více-
stupňový model o primární prevenci, bydlení s podporou a rozvoj konvenčního modelu bydlení (tzn. klasického bydlení na smlouvu), který by lidem bez přístřeší umožnil vyřešit jejich problém s bydlením a umožnil jim návrat do běžného života. Schéma koncepce řešení bezdomovectví s využitím více-
stupňového modelu viz Obrázek 1.

Obrázek 1 – Schéma Koncepce řešení bezdomovectví s využitím více-
stupňového modelu.

Zdroj: *Souhrnný materiál pro tvorbu Koncepce práce s bezdomovci v ČR na období do roku 2020.* (Hradecký et al., 2013, s. 31)

Pozn.: Přerušovaná čára označuje pohyby, které nejsou optimální.

Souhlasíme s touto navrhovanou koncepcí řešení současného systému práce s bezdomovci, kde jako prioritní oblast řešení vidíme oblast nalezení konvenčního bydlení, kterého se v současnosti lidem bez domova nedostává a jsou i přes veškerou snahu (nalezení práce,

vyřešení závislostí, spolupráce s autoritami) ponechání v bludném kruhu závislosti na současném systému sociálních služeb. Možnost získání konvenčního bydlení totiž ztroskotává např. na nedostatečné nabídce sociálních bytů, nemožnosti dosáhnout na příspěvek na bydlení, nevyřešené dluhy z minulosti a neochotě některých měst se problematikou sociálně vyloučených osob vůbec zabývat.

V roce 2015 byl MPSV ve spolupráci s obcemi a kraji, realizován průzkum zaměřený na dostupnost poradenství pro řešení potřeb bydlení v obcích. Cílem průzkumu bylo především zmapování aktuální situace v obcích s rozšířenou působností/správních obvodech z hlediska prevence výskytu a řešení bezdomovectví. V průzkumu bylo osloveno celkem 227 obcí s rozšířenou působností (dále jen ORP). Na území České republiky odhadují ORP/správní obvody **téměř 119 tis. osob ohrožených ztrátou bydlení**. V České republice bylo celkem odhadnuto 11,8 ohrožených osob na 1000 obyvatel. Celkový odhad **osob bez bydlení je téměř 68,5 tis.** Z celkového odhadu počtu nebydlících bylo 23,6 % žen, 11,9 % osob do 18 let a 10,3 % tvořily osoby nad 65 let. (MPSV, ©2016)

Z výsledků výše uvedeného průzkumu vyplynuly tyto nejčastější důvody vzniku bezdomovectví v obcích ORP/správními obvody:

zadlužení (90,0 %),

závislost na alkoholu (79,2 %)

nezaměstnanost (78,7 %).

Naopak, jako nejméně uváděný důvod bylo ORP/správními obvody uvedeno onemocnění (10,9 %) a gamblerství (12,2%). Z hlediska závažnosti, kterou lze vnímat jako kategorii vypovídající jednak o zásadním podílu na vzniku jevu bezdomovectví v rámci hledání příčin bezdomovectví a náročnosti z hlediska jejího řešení, bylo nejčastěji uvedeno zadlužení (48,2 %), nezaměstnanost (32,8 %) a chybějící nízkonákladové bydlení (29,7 %). (MPSV, ©2016)

Současně průzkum potvrdil, že sociální práce nemůže být jediným nástrojem k řešení bezdomovectví. Obce využívají široké spektrum nástrojů a jejich různé kombinace podle místní potřebnosti a podmínek, obvykle s nezbytnou participací nástrojů v přenesené působnosti (sociální práce) a nezbytného podílu samosprávy (například komunitní plánování a bytová politika obce). Nástroji, které zároveň většina ORP postrádá, jsou jednoznačně pobytové kapacity k bydlení i přechodnému ubytování provozované obcí, od krizových zařízení po dlouhodobá (obecní byty). Průzkum rovněž potvrdil význam strategického plá-

nování obce i tvorby koncepčních či metodických materiálů vztahujících se k oblasti prevence a řešení bezdomovectví. (MPSV, ©2016)

Problematický je také stále postoj současné majoritní společnosti k bezdomovcům, o kterých nemají dostatek informací, nejsou tak schopni rozlišovat a tuto problematiku zlehčují. Na bezdomovce většinou nahlížíjí jako na povaleče nebo žebráka. Přičemž žebrák nemusí být vždy bezdomovcem. Podle Baláše et al. (2010, s. 8) ve společnosti panuje obecné přesvědčení, že pokud člověk chce, lze problém jednoduše vyřešit. Stačí si najít práci a „nějakou“ ubytovnu. To doprovází pocit, že se bezdomovectví týká pouze těch, kteří byli vždy chudí, nepracující, jsou závislí na alkoholu apod. Existují nejrůznější studie, které ukazují, že toto jednoduché schéma nefunguje a cesta za obnovením úspěšného života je velmi těžká. Dosáhnout tohoto cíle individuálně je téměř nemožné. Je prokázáno, že natolik vážnou situaci, je možné efektivně řešit pouze tehdy, pokud se snaha člověka, kterého se problém dotýká, setká s podanou rukou majoritní společnosti a další odbornou pomocí. Bez součinnosti těchto tří subjektů (jedinec – majoritní společnost – odborná pomoc) je nemožné, aby byly snahy o reintegraci jednotlivců a skupin úspěšné. Z tohoto důvodu nemůže společnost nad problémem tzv. zavírat oči a efektivní pomoc nenabízet.

2 EDUKACE

V této kapitole se seznámíme s pojmem edukace, který zde blíže vysvětlíme a pokusíme se jej aplikovat i pro osoby sociálně vyloučené, kterými bezdomovci bezesporu jsou. Čtenáře seznámíme s poznatky o současném dosaženém vzdělání bezdomovců a nastíníme problematiku jejich dalšího vzdělávání. Dále se budeme zabývat zdůvodněním potřeby bezdomovce vzdělávat a také možnostmi, které můžeme při jejich vzdělávání v současném systému sociálních služeb využít.

Pojem edukace se vztahuje na veškeré situace, při nichž probíhají nějaké edukační procesy, tj. dochází k nějakému druhu učení. Edukací je tedy nejen učení a vyučování ve školní situaci, ale také rodinná výchova, rekvalifikační kurzy pro dospělé, působení zdravotnické osvěty apod. V andragogickém pojetí se jedná o všechny druhy formálního a neformálního vzdělávání, včetně vzdělávání dospělých. (Průcha a Veteška, 2014, s. 93).

Edukaci můžeme rovněž specifikovat jako vědu o výchově a vzdělávání člověka. Jde o celoživotní proces, který začíná narozením dítěte a pokračuje přes dospělost až do seniorského věku. Je známou skutečností, že schopnost učit se v dospělém věku trvá a může být efektivně využita. Člověku by proto společností měla být poskytována možnost se dále vzdělávat v různých stádiích jeho vývoje. (Mužík, 2004, s. 24)

Domníváme se, že klíčovým pojmem edukace osob nejen sociálně vyloučených je pojem výchova. Vyjadřuje základní fenomén ovlivňující život jedince. Podle Průchy a Vetešky (2014, s. 289) je výchova definována jako proces záměrného a cílevědomého působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout pozitivních změn v jeho myšlení, způsobech chování, hodnotách, názorech a postojích. V širším psychosociálním pojetí se chápe výchova jako nejen záměrné, ale i nezáměrné působení jedněch osob na jiné. V našem případě na sociální skupinu osob bez domova. Bohužel v andragogice stojí problematika výchovy dospělých dosud na okraji zájmu, ačkoli v praxi se realizují různé typy této výchovy. U bezdomovců bychom zde mohli zařadit např. dluhové poradenství, hospodaření s penězi, zvládání závislostí nebo také osvětu v rámci zdravého životního stylu.

V naší práci se zabýváme edukačním prostředím a edukační realitou osob, které jsou sociálně znevýhodněné a nacházejí se na samotném dně společnosti. Jejich vnější a vnitřní edukační prostředí jim stěžuje účast na vzdělávání. Je proto nutné se zaměřit na překonávání těch překážek, které těmto dospělým lidem ve vzdělávání brání a pokusit se motivovat tu část jejich osobnosti, která má o další rozvoj zájem. K tomu nám mohou napomoci i

poznatky z edukace dospělých osob, podle kterých přizpůsobujeme výuku specifické cílové skupině. Zohledňujeme její výchozí znalosti a přizpůsobujeme cíl výuky možnostem a potřebám jeho účastníků.

Z edukačního hlediska se jedná o specifickou vzdělávací skupinu, která vyžaduje zvláštní přístup, který nebyl dosud probádán a popsán. Domníváme se, že pro edukaci této skupiny můžeme vycházet z poznatků edukace sociálně nepřizpůsobivých, jako jsou např. Rómové nebo osoby v penitenciární péči (péče o odsouzené). Také se můžeme nechat inspirovat poznatky speciální pedagogiky a pedagogiky sociální. Domníváme se, že tak jako je bezdomovectví samo chápáno jako fenomén komplexní, je vhodné chápat edukaci těchto osob jako edukaci interdisciplinární, tzn. ve spolupráci s odborníky různého zaměření. V současnosti chybí poznatky o tom, jaký druh edukace je pro tuto cílovou skupinu nejvhodnější. Neexistuje studie, která by se možnostmi vzdělávání těchto osob zabývala, což je určitě do budoucna výzvou pro ty, kdo se danou problematikou odborně zabývají.

2.1 Bezdomovci a vzdělání

Lidé bez domova dosahují různých stupňů vzdělání a mají různou kvalifikaci. Najdeme mezi nimi osoby se základním vzděláním i vysokoškoláky. Obecně lze však konstatovat, že bezdomovci mají spíše nízkou úroveň vzdělání, jsou to lidé nejčastěji se základním vzděláním (nedokončili střední školu) a lidé vyučení v oboru, ve kterém dnes už z různých důvodů nemohou nebo nechtějí pracovat. Můžeme z toho usuzovat na malý význam vzdělání pro tohoto jedince a především pro jeho rodiče, kteří mu pravděpodobně nevytvořili zázemí, které by mu umožnilo se doučit nebo dostudovat. (Průdková, Novotný, 2008, s. 18)

Jiné výzkumy naopak uvádí, že bezdomovců s ukončeným odborným vzděláním (absolventů středních odborných učilišť, gymnázií a středních odborných škol) je nepatrně více než bezdomovců se základním vzděláním: 48% středoškolsky vzdělaných a 42% bezdomovců se základním vzděláním (Vacínová, 2005 cit.podle Průdková a Novotný, 2008, s. 19). Podíl vysokoškolsky vzdělaných osob neznáme. Lze však usuzovat, že je jich statisticky velmi málo.

Nedostatečná úroveň dosaženého vzdělání a chybějící kvalifikace, které z jejich přístupu vyplývají, jsou trvalou překážkou dosažení lepšího sociálního statusu. Je to fakt, který stěžíže i odchod z ulice, o nekvalifikovaného člověka není zájem. Což potvrzuje také Hra-

decký (1996, s. 49), který uvádí, že obecně nízká úroveň vzdělání je příčinou neúspěchu bezdomovců najít si zaměstnání, která vyžadují ukončení odborného vzdělání.

Selhání ve škole, špatné známky, problematické chování a s tím související nízká úroveň vzdělání je podle výzkumu Vagnerové, Csémyho a Strnada (2013, s. 13) významným rizikovým faktorem, který přispívá k sociálnímu propadu, včetně bezdomovectví. V příbězích mladých bezdomovců se objevuje dost podobné líčení úpadku jejich vzdělávací kariéry: k zásadnímu zlomu došlo obvykle v době dospívání, na konci základní školy nebo hned poté. Není úplně jasné, zda šlo spíš o důsledek generalizovaně odmítavého postoje k plnění povinností a neochoty přijmout s nimi související omezení, nebo o neschopnost zvládat čím dál obtížnější učivo a z toho vyplývající rezignaci na dobrý výsledek. Nejspíš šlo o kombinaci obojího.

Bohužel nám nejsou známy údaje o participaci bezdomovců na rekvalifikačních kurzech prostřednictvím Úřadů práce, které tuto skupinu osob posuzují buď jako osoby dlouhodobě nezaměstnané, osoby handicapované anebo nejsou schopny tyto osoby vůbec identifikovat a zařadit. Podle Kotýnkové (2007, s. 127) panuje obecný nedostatek podpůrných programů pro specifické cílové skupiny (dlouhodobě nezaměstnaní, handicapovaní, zdravotně postižení), které by komplexně provázaly vzdělávací aktivity s podporou zaměstnanosti. Proto je nutné klást důraz na vytváření podmínek pro jejich zaměstnávání včetně zainteresování zaměstnavatelů na přijímání těchto osob.

2.2 Potřeba edukace pro osoby sociálně vyloučené

Dnešní majoritní společnost je nucena se pod vlivem širokospektrálních změn v oblasti ekonomických, sociálně – politických a kulturních celoživotně vzdělávat. Podmínkou dnešního úspěchu na trhu práce je schopnost člověka se mu přizpůsobit. Po zaměstnancích se požaduje neustálé zdokonalování stávajících znalostí a dovedností. K úspěchu již nestačí získání všeobecného vědění, ale dle Beneše (2008, s. 20) je nutná postupná specializace a dosahování klíčových kvalifikací či kompetencí.

Jak jsme se již dozvěděli v předchozí podkapitole, bezdomovci mají poměrně nízkou úroveň vzdělání v porovnání s majoritní společností a co je horší, jejich dosažené vzdělání postupem času degraduje společně s narůstající délkou pobytu mimo pracovní trh a tím se zhoršuje jejich možnost dosáhnout na lépe placená a kvalifikovaná pracovní místa. Proto je pro tyto osoby nutné se co nejdříve na trh práce znovu vrátit a znovu se tak začít zapojovat do dalšího profesního vzdělávání buď v rámci možností daného zaměstnavatele.

Domníváme se, že uplatňování myšlenky celoživotního učení je klíčovým faktorem pro zlepšení životní úrovně každého člověka, nevyjímaje osob bez domova. Také Rabušic, Rabušicová a Šed'ová (2008, s. 119) hovoří o tom, že vzdělávání je nezbytným předpokladem pro zvládnutí produktivní existence a stává se více než kdy dříve mechanismem rozdělování bohatství ve společnosti.

Dospělý řeší mnoho úkolů a problémů, které vyplývají z požadavků a podmínek společnosti, druhých lidí i jeho samotného. Každý z těchto problémů jednotlivě nebo i v různých vzájemných kombinacích může vytvářet složitou situaci jak pro jednotlivce, tak i pro jeho okolí. Je zapotřebí značné zkušenosti a zralosti k tomu, aby člověk pochopil problematiku lidí, kteří se ocitli na okraji společnosti. Tuto pravdu potvrzuje i Čáp (1993, s. 144), když tvrdí, že „podivnost dospělých“ bývá jen zákonitým projevem jejich životních problémů, mnohdy nedořešených, někdy řešených nesprávně.

Potřeba edukace sociálně vyloučených osob vyvstává také z důvodu možné následné reintegrace takového jedince do společnosti. Pokud bezdomovce zapojíme do výchovně vzdělávacích programů, které budou orientovány na řešení zadlužení, závislosti na alkoholu a nezaměstnanosti, zvýšíme také pravděpodobnost vyřešení nejčastějších příčin bezdomovectví. Dalším důvodem pro zapojení bezdomovců je také skutečnost, že určitá část osob bez domova má zájem si nalézt práci a na svém rozvoji pracovat. O uvedené skupině osob hovoří také Pěnkava (2015, s. 92) a zmiňuje výsledky projektu Aktivizace pracovního potenciálu sociálně znevýhodněných občanů pod Městským centrem sociálních služeb a prevence hlavního města Prahy. Otázkou je, jak jim vzdělávání znovu umožnit, když jejich životní podmínky toto znesnadňují.

2.3 Možnosti vzdělávání cílové skupiny

V současnosti se cíleným vzděláváním dospělých osob, kteří se ocitli bez domova nebo jsou tímto ohroženi, v rovině pedagogických věd nikdo nezabývá. Tuto situaci nám analogicky připomíná období, ve kterém se za nevzdělavatelné a nehodné naší pozornosti považovali osoby s postižením nebo osoby ve výkonu trestu. S rozvojem společnosti a s její postupnou demokratizací jsme však do vzdělávacího procesu zahrnuli většinu osob, které se potýkají s nějakým druhem handicapu. Bohužel, lidé bez domova, přestože trpí různými problémy, nejsou centrem žádné větší studie o tom, jak jim můžeme pomocí edukace jejich situaci zlepšit. Dosavadní výzkumy se orientují pouze na příčiny vzniku bezdomovectví,

ale nezkoumají bariéry bránící v návratu do společnosti. Ignorují se vlivy, které udržují bezdomovce na ulici.

V rámci sociální práce, která se především zaměřuje na odhalování, zmírňování a odstraňování sociálních problémů, na vzdělávání mnoho prostoru není. Podle Baláše et al. (2010, s. 20) by se měla sociální práce s osobami ohroženými sociální exkluzí orientovat na sociálně terapeutické aspekty a měla by umět pomáhat klientům tak, aby si po čase uměli pomoci sami a neměla by je činit závislémi na poskytované sociální službě.

V současnosti lze v některých neziskových organizacích, které bezdomovcům pomáhají, nalézt různé formy vzdělávacích aktivit. Většinou se jedná o tzv. doplňkové služby, které popisuje Marek, Strnad a Hotovcová (2012, s. 142) a které se odvíjejí od toho, zda jsou tato zařízení nejprve vůbec schopna poskytovat služby základní, tzn. pomoc materiální, zdravotní a odborné sociální poradenství. V rámci těchto doplňkových služeb se meze nekladou, většinou se jedná o duchovní služby, jobkluby a kulturní programy v rámci volnočasových aktivit (výlety, kulturní a sportovní akce, dramaterapie, arteterapie, výuky cizího jazyka, počítačové gramotnosti aj.). V západních zemích jsou tyto aktivity součástí služeb pro bezdomovce, u nás jde spíše o výjimky.

Některé azylové domy a poskytovatelé sociálních služeb pro bezdomovce jsou však pokrokovější a nabízejí různé vzdělávací aktivity v rámci služby sociální rehabilitace. Podle § 70 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (MPSV, © 2012) je sociální rehabilitace soubor specifických činností směřujících k dosažení samostatnosti, nezávislosti a soběstačnosti osob, a to rozvojem jejich specifických schopností a dovedností, posilováním návyků a nácvikem běžných, pro samostatný život nezbytných činností alternativním způsobem využívajícím zachovaných schopností, potenciálů a kompetencí. Sociální rehabilitace se poskytuje formou terénních a ambulantních služeb, nebo formou pobytových služeb poskytovaných v centrech sociálně rehabilitačních služeb. Výhodou této služby je možnost poskytovat podle ustanovení odst. 2, § 70, také činnosti výchovné, vzdělávací a aktivizační.

Domníváme se, že tato služba je pro bezdomovce velmi potřebná, protože rozšiřuje možnosti práce s bezdomovci a měla by být i více poskytovaná a rozvíjená. V rámci této služby se může probudit zájem bezdomovců o vzdělávání formální, ale i neformální, které jim může pomoci se snadněji do společnosti znovu integrovat. Rozšiřování spektra služeb v rámci platné legislativy pro lidi bez domova vede k zefektivnění jejich začleňování. Takto nastavené služby zohledňují mnohem lépe možnosti podpořených osob se zacílením na posílení potřebných kompetencí, které vedou ke snížení opakovaného využívání služeb

především azylových domů. Důležitým aspektem je zachování vzájemné prostupnosti sociálních služeb, které umožní využívat tyto služby na základě měnících se potřeb cílové skupiny, o kterém hovoří také odborná veřejnost, která se bezdomovectvím zabývá.

Podle Pěnkavy (2010, s. 61) je důležité při řešení bezdomovectví charakterizovat **lidské dovednosti** – reálné umění zvládat životní situace; **schopnosti** – umění se rozhodnout, motivace ke změně; **možnosti** – důchody, vazba na rodinu, příjmy. Lidé, kteří chtějí z ulice, se na ulici často vrací, protože nemají možnosti, jak začít normálně žít. Samozřejmě, je důležité začít co nejdříve s lidmi, kteří se na ulici ocitnou, pracovat. Literatura uvádí, že jakýkoli pobyt na ulici delší než 3 týdny mění osobnost jedince a má dopad na jeho další jednání.

„Po 2 až 5 letech života na ulici se dostávají do stavu rezignace, trpí tzv. syndromem naučené bezmocnosti. V této fázi může být možnost změny života vnímána jako negativní až stresující. Postupem času reálná i hypotetická možnost k návratu do společnosti, jak z pohledu pomáhajícího, tak z pohledu „klienta“, mizí“. (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 106)

Možnost vzdělávat bezdomovce vidíme také v několika rovinách, které se týkají odstraňování samotných příčin bezdomovectví. Jednalo by se o vybudování komplexního systému služeb, kde by byla propojena prevence, sociální a návazné služby zaměřené na primární, sekundární i terciální příčiny bezdomovectví.

Primární stupeň by byl založen na obecné prevenci, tedy na informační a osvětové činnosti o bezdomovectví. Chybí koncepce přednášek pro školy i veřejné debaty v médiích.

Sekundární stupeň by byl založen na sociální intervenci v bytech, podpoře a pomoci jednotlivcům či skupině (rodině) ohrožené bezdomovectvím, a to zejména z důvodu neschopnosti hradit náklady spojené s bydlením a řešit aktuální obtíže. Systém má předejít vzniku předlužení jedince a potažmo vzniku bezdomovectví.

Terciální stupeň předpokládá vznik dostupného bydlení pro nemajetné osoby se sociálním znevýhodněním či pro osoby nacházející se v akutní krizi spojené se ztrátou bydlení z důvodu rozpadu manželství, návratu z výkonu trestu, ústavní výchovy či léčby. (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 144)

Vzdělávat bezdomovce je potřeba také v oblasti seberealizace pomocí participativních aktivit, o kterých píše mezinárodní organizace FEANTSA (ParticipationToolkit, © 2013). Participace je zde chápána jako způsob uschopňování lidí podílet se na všech rozhodnutích

a na aktivitách, které ovlivňují jejich životy. V různých typech zařízení je pak možné aplikovat různé způsoby participace, například v azylových domech je možné dosahovat přebírání kontroly nad určitými aspekty chodu azylových domů. Nebo vytvářet školení, která podpoří rozvoj nejrůznějších dovedností lidí bez domova (vedení jednání, komunikační a prezentační dovednosti, aj.)

3 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ VZNIK BEZDOMOVECTVÍ

Bezdomovci jsou velmi heterogenní skupinou lidí, najdeme mezi nimi jak vysokoškolsky vzdělané osoby, i když je jich menšina, tak osoby zcela negramotné. Pátráme-li po příčinách bezdomovectví, můžeme dle Marka, Strnada a Hotovcové (2012, s. 17) použít atribuční teorii z kognitivní psychologie. Základní rozdělení atributů, které člověk přisuzuje jiným, se dělí na atributy situační, tedy měnící se podle situace, a na atributy dispoziční, tedy neměnné, ovlivněné vlastnostmi jedince. Velká část veřejnosti se vyrovnává při setkání se sociálně-patologickou skupinou obyvatel tím, že jí přisuzuje falešné rysy i příčiny chování a zjednodušuje si tím pohled na danou skupinu obyvatel.

Situační a dispoziční atributy můžeme rovněž přirovnat k rozdělení příčin bezdomovectví na objektivní a subjektivní. Zatímco objektivní příčiny bezdomovectví bývají přisuzovány k systémové chybě a bezdomovec je její obětí, subjektivní příčina bezdomovectví poukazuje na nepříznivé vlastnosti jedince. Zatímco systémové příčiny může odstranit stát, subjektivní příčiny musí změnit sám klient. Fungování atribuční teorie v praxi potvrzuje Růžičková, podle Marek, Strnad a Hotovcová (2012, s. 17) v anketě, v níž 80% respondentů tvrdí, že lidé bez domova, si za tuto situaci mohou sami chybným chováním. Domníváme se, že vývoj vzniku bezdomovectví je mnohem složitější a jde spíše o kombinaci obou typů atributů.

Fitzpatrick, Kemp a Klinker (2000, s. 33), považují za hlavní faktory, které přispívají ke vzniku bezdomovectví: nepříznivý vývoj na trhu práce a na trhu s byty, krácení sociálních dávek, rostoucí míru chudoby a změny v oblasti rodinného života. Poukazují také na to, že ne každý, kdo čelí výše zmíněným faktorům, se stane bezdomovcem, stejně jako je zřejmé, že bezdomovci se lidé nestávají náhodou.

V této kapitole se budeme zabývat z našeho pohledu nejdůležitějšími příčinami, které se podílejí na vzniku bezdomovectví, které mají rovněž vliv na jejich další edukaci a ovlivňují jejich zapojení do běžného života většinové společnosti. Řadíme mezi ně nezaměstnanost, rozpad rodiny a sociální izolaci, psychické potíže a nemoci. Řada autorů však zároveň přiznává, že lidé většinou zůstávají na ulici z jiných důvodů, než z jakých se tam dostali a že v rámci bezdomovecké epizody není až tak důležité, co se přesně stalo v době, kdy se klient stal bezdomovcem, ale mnohem významnější je zjistit, proč na ulici zůstává nebo proč se na ulici vrací. Je rovněž důležité zjistit, co klienta motivuje svůj stav změnit nebo mu v tomto směru pomoci najít nový cíl nebo cíle a způsob jak jich dosáhnout.

3.1 Nezaměstnanost

Ztráta zaměstnání je ve většině případů doprovodným jevem bezdomovectví. Najít si práci a hlavně si ji udržet je nejviditelnějším krokem reintegrace. Pro bezdomovce je práce, tak jako pro majoritní společnost, důležitým bodem jejich života. Pro některé z nich je, jak uvádí Marek, Strnada a Hotovcová (2012, s. 24), však s jejich životním stylem neslučitelná a to z různých důvodů. Po delší době strávené na ulici, začínají osoby bez domova postrádat tradiční denní režim a ztrácí pracovní návyky. Po noci strávené ve většinou nebezpečném prostředí ulice nebo squatu, mají jen málo energie na to jít na několikahodinovou směnu, kde většinou nedostanou nic k jídlu ani pití.

Pro člověka na ulici není jednoduché práci sehnat a hlavně je velmi těžké si ji udržet. Bezdomovcům chybí doklady nebo dokumenty, které jsou pro vyřízení práce nezbytné. Některí nemohou sehnat práci, která by je bavila a finančně uspokojovala také z toho důvodu, že nemají žádné nebo nedostatečné vzdělání. Dostávají se tak na sekundární pracovní trh, kde tolik nevydělají a také pracují na černo. Zaměstnavatelé je zde většinou zneužívají a za odpracované hodiny jim nezaplatí. (Vágnerová, Cscémy a Marek, 2013, s. 268)

Určitá část bezdomovců se rovněž rozhodne pro strategii nepracovat, ať už z důvodu špatných zkušeností, které na pracovním trhu získali, nebo z různých osobních důvodů. Některí z nich se pak naučí sociální systém i zneužívat, dlouhodobě pobírají sociální dávky a jsou ve vztahu k nalezení práce ambivalentní. Tvrdí, že pracovat chtějí, ale zároveň hledají důvody, proč do zaměstnání nenastoupit nebo proč z něho odejít. Mnozí z nich nejsou schopni v dlouhodobějším úvazku vytrvat nebo v tom nevidí smysl, protože postrádají smysl svého života. (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 21)

Z různých výzkumů však vyplývá, že bezdomovci o práci zájem mají a pracovat chtějí. Většinou jim v tom však brání ztráta zázemí, nízká nebo špatná kvalifikace, nebo jsou po fyzické, emoční a mentální stránce pobytem na ulici ovlivněni natolik, že nejsou aktuálně schopni práci zvládnout. Je proto potřeba nejdříve zlepšit jejich sociální fungování natolik, aby do zaměstnání mohli nastoupit a vytrvat v něm. V tomto by mohla být nápomocna také edukace bezdomovců v rámci různých pracovních terapií, které by měly být součástí již zmíněných ambulantních a pobytových služeb, kterých se mohou bezdomovci zdarma účastnit. Některé neziskové organizace již tyto pracovní terapie do svých služeb zahrnují, jednotná metodika nebo postupy však neexistují a závisí na každém zařízení, zda vůbec a jakou formou tyto vzdělávací aktivity realizují.

3.2 Rozpad rodiny a sociální izolace

Problémy rizikových rodin a jejich dopad na fenomén bezdomovectví je považován za jeden z ústředních problémů bezdomovství. Selhání výchovné funkce rodiny se později táhne celým životem daného jedince a vede např. k neschopnosti navázat v dospělém věku zdravý a funkční vztah. Největšimu riziku bezdomovství je vystavena osoba osamělá, izolovaná, která rodinu opustila či jí byla opuštěna. Izolované osoby mají 4x větší riziko upadnutí do bezdomovectví než osoby v rodině úplné, 17x většímu riziku pak čelí lidé z rodin jednorodičovských. K tomu přispívá i skutečnost, že v čele jednorodičovských rodin nacházíme ve velké většině ženy, zatímco muži jsou často izolováni a hledají náhradní ubytování. Muži staršího věku ve své izolaci ztrácejí svou autoritu a jejich pozice je okrajová, neplnohodnotná a někdy neplnoprávná. (Hradecký a Hradecká, 1996, s. 50)

V současné době jsme svědky úpadku tradičního modelu rodiny. Vysoká rozvodovost přináší ekonomické, psychologické i sociální problémy. Mezi bezdomovci je hodně osob neschopných odpoutat se od rozpadlého manželství. Utíkají do fantazijních představ a domnívají se, že stále mají na svou ženu nárok. Cítí příkoří z krachu několikaletého manželství i po několik desetiletí, a nedochází u nich k tzv. psycho-rozvodu, který se vyznačuje tím, že se bývalí manželé od sebe odpoutají i po partnerské stránce a změní svůj životní styl a začnou žít svůj nový život. (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 35)

Lidé v krizi se zbavují odpovědnosti za své blízké a cítí se odpovědní jen sami za sebe. Bez domova rezignují. Podle Vágnerové (2008, s. 138), dochází ke ztrátě jakéhokoli sociálního zázemí. Jejich sebevědomí je většinou tak nízké, že si myslí, že sami nemají takovou cenu, aby si zasloužili šanci změnit situaci. Při příchodu nového bezdomovce na ulici je vhodné se nejdříve ptát, kdo by mu z jeho známých, přátel, či příbuzných mohl pomoci. Nejde pouze o to, aby měl kde přespávat, jako spíše o zdroj emocionální podpory. Pokud tyto lidé mají z předchozího vztahu nějaké děti, je vhodné je podporovat v tom, aby s nimi byli alespoň v minimálním kontaktu. Po delším přerušení původních kontaktů, je velmi obtížné je znovu obnovit. V rámci psychoterapie, kterou by měl každý takovou ztrátou rodiny postižený člověk absolvovat, by se dalo zamezit hlubším propadu v sociálních kontaktech, které mají velký vliv na možný návrat zpět do rodiny a do celé společnosti.

3.3 Psychické potíže a nemoci

Za problémy bezdomovců, kterým ve svém životě čelí, mohou také psychické potíže, které bývají jak příčinou, tak důsledkem jejich životního stylu. Odborná literatura uvádí, že 40-90% mladých bezdomovců užívá drogy, 15-80% bezdomovců vykazuje známky deprese a 20-80% bezdomovců vykazuje poruchy osobnosti. Zmíněné odlišnosti jsou dány hlavně rozdílností v diagnostických kritériích psychických poruch v jednotlivých výzkumech. (Sovinová a Csémy, 2010, s. 45)

Neléčené psychické potíže zhoršují sociální kompetence těchto osob a způsobují jejich sociální izolaci, mají rovněž vliv na sociální a ekonomický status. Marek, Strnad a Hotovcová (2012, s. 43) uvádí, že většina duševně nemocných osob se dostane na ulici, aniž by někdy navštívili psychiatra nebo psychologa, což je velmi znepokojující stav, se kterým se denně musejí vyrovnávat pracovníci v sociálních službách, kteří se snaží s těmito lidmi pracovat a k odborníkům je posílají. Pokud však tito lidé neplatí zdravotní pojištění, jsou lékaři odmítáni z toho důvodu, že jim pojišťovna úkon poté neproplatí a péče o takového člověka je často velmi komplikovaná.

Psychické změny se také odráží do citového prožívání, které bývá obvykle otupělé a vyhaslé. Tito lidé se mohou cítit zatíženi větším množstvím problémů, než je obvyklé, a proto bývají hostilní a depresivní. Mnohé z jejich schopností jsou snižené a nedovedou se adekvátně orientovat ve světě. Chybějí jim základní kompetence, které jsou nezbytné pro sociální adaptaci. Mají problém s účelným jednáním, potřebují pomoc jiného člověka např. při obstarání nového občanského průkazu, podání žádosti o sociální dávky, vyřízení důchodu apod. To vše může být důsledkem nedostatků vrozených dispozic (mentální retardace) i získaných problémů (devastace osobnosti v důsledku dlouhodobého pití alkoholu, požívání drog, duševního onemocnění aj.). (Vágnerová, 2008, s. 560)

U mnoha dlouhodobých bezdomovců dochází k postoji naučené bezmocnosti, který je typický rezignací, apatií a fatalismem. Dochází ke změnám v oblasti potřeb a jejich uspokojování:

- **Potřeba stimulace a získávání nových zkušeností** je snížena. Pro lidi, kteří selhali takovým způsobem, že se z nich stali bezdomovci, nemá nová zkušenost žádný smysl; naopak bývá považována za nežádoucí a obtěžující.
- **Potřeba citového vztahu, jistoty a bezpečí** nebývá uspokojována. Bezdomovec obvykle žádné stabilní a spolehlivé citové vazby nemá. Dochází k emoční deprivaci.

ci. Dlouhodobé citové strádání vede k potlačení této potřeby nebo také k idealizaci minulosti, dětství a domova, která může mít charakter bájevé lhavosti.

- **Potřeba seberealizace** bývá potlačena nebo zcela schází. Sebevědomí a sebeúcta jsou nízké. Aspirační úroveň bezdomovců bývá hodně redukována, obvykle se omezuje jen na nejbližší konkrétní cíle. Mnozí z nich zaujímají rezignovaný postoj bez očekávání čehokoli.
- **Potřeba otevřené budoucnosti** je v rámci nepříznivé životní zkušenosti rovněž potlačena. Bezdomovci o budoucnosti neuvažují, nic neplánují, žijí přítomností. Jsou schopni uvažovat jen v krátkém časovém horizontu. Do budoucnosti nemají mnoho naděje, jeví se jim nepříznivá. Tento přístup souvisí s jejich neschopností řešit vlastní život jiným způsobem. (Vágnerová, 2008, s. 298)

S výše uvedenými změnami v oblasti potřeb a jejich uspokojování souhlasíme s Vágnerovou jen s částí. Řada dlouhodobých bezdomovců jistě tuto definici bezezbytku splňuje, nicméně zkušenosti z praxe nám ukazují, že mezi bezdomovci jsou i tací, kteří mají neustále zájem o naplňování svých potřeb a cílů, a to i po několika letech strávených v bezútěšném prostředí.

Bezdomovectví s sebou přináší řadu rizikových faktorů, které se podílejí na zhoršení zdravotního stavu jedince. Řada bezdomovců trpí nedostatkem kvalitního spánku. Jsou nuceni přespávat na veřejných místech, která jim neskýtají pocit bezpečí. Usínají až pod tíhou velké únavy a spánek je povrchní ze strachu před napadením a okradením. Nedostatek spánku vede k rozvoji vysokého krevního tlaku, ale také přispívá k dekompenzaci psychických onemocnění a epilepsie. Známým problémem je také pobyt venku za nepříznivého počasí, kdy zejména v zimních měsících hrozí celkové podchlazení organismu nebo omrznutí akraálních částí těla. Úmrtí na podchlazení je v našich podmínkách vždy spojeno s alkoholovým opojením. Těžké omrzliny bývají důvodem k amputacím končetinových částí v různé výšce, a tím přispívají k invalidizaci jedince. (Pekárková, 2013, s. 29)

Také Barták (2011, s. 77) uvádí ve svých poznámkách o zdraví bezdomovců v ČR, výsledky šetření Šupkové a kol., která ze statistiky záznamů z ordinace praktického lékaře o. s. organizace Naděje v Praze a ČR uvádí jako nejčastější onemocnění pacientů bezdomovců nemoci dýchací soustavy a nemoci kůže. Pekárková potvrzuje tyto nejčastější diagnózy lidí bez domova a to ve stejném pořadí, tzn. záněty horních cest dýchacích, dále pak vředy dolních končetin a nemoci kůže. Výskyt tuberkulózy mezi bezdomovci je průměrně desetina-

sobný, než je u celkové populace. Pekárková však uvádí, že tento zvýšený výskyt však nepředstavuje v konečném důsledku žádnou hrozbu pro většinovou populaci z důvodu obtížného přenosu tuberkulózy na druhého jedince.

Problematika zdravotní péče o bezdomovce je v České republice tématem palčivým a z našeho pohledu velmi málo řešeným. Rozsah chorob, kterými bezdomovci trpí je široký. Nemoci a jejich důsledky se promítají jak do kvality života dané skupiny, tak i do možnosti možné resocializace a schopnosti si najít a udržet práci. Je patrné, že absence jakékoli prevence v oblasti předcházení nemocí k této situaci, bohužel jenom přispívá. Vzdělávání bezdomovců v oblasti odstranění zdravotních problémů a jejich předcházení, je podle našeho názoru také jednou z možných témat jejich edukace v rámci sociálních služeb, které někteří z nich využívají.

4 CHARAKTERISTIKA SOCIÁLNÍCH SLUŽEB

V této kapitole se budeme zabývat charakteristikou sociálních služeb, které považujeme za klíčový nástroj péče o lidi bez domova. Druhým nástrojem sociální péče jsou sociální dávky, kterými se zabývá zákon o sociální potřebnosti (č. 482/1991 Sb.), o kterém zde však blíže hovořit nebudeme. Dozvíme se, jaké jsou v současnosti přístupy v sociálních službách, jaké služby jsou bezdomovcům v ČR poskytovány a jaké v nich mají bezdomovci vzdělávací příležitosti. Zaměříme se také na nabízené sociální služby ve Zlínském kraji, které služby bezdomovcům rovněž poskytují.

Práci s bezdomoveckou skupinou mají na svých bedrech zejména terénní pracovníci v terénních programech, sociální pracovníci v nízkoprahových denních centrech a azylových domech. Ti většinou uplatňují metody sociální práce, která v ČR kombinuje dva přístupy: **přístup orientovaný na změnu** a **přístup zaměřený na podporu klienta**. V našem státě má dle názoru Marka, Strnada a Hotovcové (2012, s. 115) větší tradici přístup orientovaný na změnu. Tento přístup vytváří odstupňovaný systém pomoci, který je na jednotlivých stupních náročnější pro klienta těchto služeb. Pro získání kvalitnějšího bydlení i sociálních služeb musí klient vyvinout aktivitu, která vede k jeho reintegraci do společnosti. Zatímco pobytové služby se soustřeďují na změnu, ambulantní a terénní služby se orientují na podporu.

Zaměříme-li se na klientskou práci v rámci ambulantních služeb, je zde většinou uplatňována strategie snižování rizik tzv. harmreduction, která počítá s podporou klientů v jejich základních potřebách, aniž by projevíli snahu o změnu životního stylu. Předpokládá se, že pokud se uspokojí jejich základní potřeby, nebude dopad patologického chování na jejich zdraví a osobnost tak velký a zároveň nebudou tolik propadat sociálně patologickým jevům. Po uspokojení základních životních potřeb se očekává i dostavení motivace ke změně. Pro zavedení této strategie je sice nezbytný velký vstupní kapitál, ale později se tato strategie ukazuje jako ekonomicky výhodnější. (Levinson, 2004, cit. podle Marka, Strnada a Hotovcové, 2012, s. 116)

Odborná veřejnost, která se bezdomovectvím zabývá, se shoduje na naprostém nedostatku nabízených služeb pro tuto cílovou skupinu. Objevuje se také personální poddimenzování sociálních pracovníků na obcích. V důsledku toho nemají sociální pracovníci kapacitu na šetření v terénu a na komunikaci s místními poskytovateli sociálních služeb. Hradecký et al. (2013, s. 24) také upozorňuje na profesní neukotvenost sociální práce, která má za ná-

sledek různou interpretací i očekávání toho, co je profesionální sociální práce v lokálních podmínkách obcí a co jí již není.

V následujícím textu se zaměříme na jednotlivé nabízené služby a na jejich systém práce s bezdomovci, ve kterém budeme hledat i možné prvky vzdělávání této cílové skupiny. Zaměříme se konkrétně na situaci ve Zlínském kraji, který tyto služby také poskytuje.

4.1 Hlavní sociální služby pro bezdomovce a jejich vzdělávací možnosti

V oblasti služeb pro bezdomovce působí v ČR hlavně neziskové organizace či příspěvkové organizace statutárních měst, které zajišťují akutní služby. Bohužel chybí komplexní systém služeb, kde by byla propojena prevence, sociální a návazné služby zaměřené na primární, sekundární i terciální příčiny bezdomovectví.

Pokud budeme analyzovat činnosti neziskových organizací, které nabízejí pomoc bezdomovcům, zjistíme, že jsou-li registrovaným poskytovatelem sociálních služeb, řídí se zákonem č.108/2006 Sb., o sociálních službách, a vyhláškou 505/2006 Sb., o provedení zákona o sociálních službách. V rámci tohoto zákona poskytují ambulantní sociální služby v nízkoprahových denních centrech a terénní služby v terénních sociálních programech. Dále nabízejí pobytové sociální služby v noclehárnách, azylových domech a výcvikových bytech. Sociální pracovníci zde poskytují základní a odborné sociální poradenství. (ČESKO, 2006)

Základní sociální poradenství je základní formou sociálních služeb, kterou musí zajistit každý poskytovatel jakéhokoliv typu sociálních služeb. Toto poradenství zahrnuje kromě informací o sociálních službách také informace o možnosti získání pomoci z jiných sociálních systémů, zejména státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi. Odborné sociální poradenství se dle zákona vůči základnímu sociálnímu poradenství vymezuje jednak širším rozsahem, hloubkou poradenství a jednak zaměřením na příslušnou skupinu. (MPSV, ©2010)

Terénní sociální práce je definována jako práce na ulici (streetwork). Jde o jednotlivé úkony sociální práce prováděné v přirozeném prostředí klienta a orientované na jeho potřeby. Důraz je kladen na specifický vztah pracovníka a klienta. Terénní sociální práce je nezbytnou rovinnou práce se sociálně patologickou skupinou, která z nějakých důvodů není ochotna nebo schopna navštěvovat tradiční kamenná střediska určená pro práci s nimi.

Mezi hlavní metody terénní sociální práce patří:

- Mapování a depistáž dané lokality, získávání informací o pohybu bezdomovců a jejich životě.
- Vyhledávání a kontaktování osob, poskytování materiální pomoci (potravinový balíček, hygiena, ošacení apod.).
- Poradenství a osvětová činnost, poskytování základního sociálního poradenství, zprostředkování služeb, informování a upozorňování na rizika pobytu na ulici, na nebezpečí zadlužování i návykové chování, požární rizika, zdravotní rizika, strategie přežití aj. (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 119)

V metodě terénní práce, vidíme prostor pro výchovně edukační činnost pracovníka, který v rámci osvěty dotyčného člověka vzdělává, předává mu pro něj užitečné a praktické informace, působí na jeho hodnoty a dává mu zpětnou vazbu o životě směrem k majoritní společnosti.

Sociální práce v **nízkoprahovém denním centru** má být pro klienty co nejdostupnější. Jedná se o okamžitou kontaktní práci v daném prostředí s ohroženým klientem. Nastavení služeb vychází vstříc klientovi, jsou pro něj jednoduše dostupné a nabízí anonymitu. Klienti zde většinou docházejí kvůli materiálním službám (hygiena, potravinová pomoc, ošacení, odpočinek). Předpokládá se, že díky uspokojení základních potřeb se zmírní napětí mezi nimi a společností a klienti se začnou více soustředit na návrat do společnosti. Sociální pracovník zde může pomocí jednoduchých individuálních plánů vznést požadavek na změnu životního stylu klienta. Pomocí metod jako je např. represe při neplnění uzavřených dohod, lze klientovi službu omezit, což také mívá motivační účinek. Pravidelnými návštěvami denního centra se zpravidla klient více kontroluje ve svých projevech. Jsou mu zde poskytovány důležité informace týkající se vyřešení jeho situace. Sociální práce v kamenném zařízení je komplexnější díky zázemí v kanceláři, ale navázání vztahu a důvěry může být ztíženo pravidly zařízení, časovou omezeností služby, prostorovou omezeností a formálností kanceláře. (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 120)

Z edukačního hlediska se v prostorách zařízení mohou konat různé společenské a volnočasové aktivity (besídky, společné vaření, tvoření aj.) nebo vzdělávací aktivity (job klub, různé typy seminářů, školení a besedy na různá témata). Klienti zde mohou někdy využít i pomoci praktického lékaře a psychologa, kteří se zařízením spolupracují a mohou do centra pravidelně docházet.

Noclehárny jsou podle zákona o sociálních službách pobytovými službami na přechodnou dobu. Noclehárny slouží především k přespání a k přečkání noci v bezpečí daného zařízení, většinou jsou součástí poskytovaných služeb azylových domů. Proto zde mnoho prostoru k edukačním aktivitám nevidíme. Klienti zde však mohou dostat alespoň základní informace o způsobu řešení jejich situace a mohou zde být motivováni k účasti na dalších službách pro bezdomovce. (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 120)

Azylové domy kromě celodenního ubytování klientům zajišťují poskytnutí stravy nebo pomoc s jejím zajištěním, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů při obstarávání osobních záležitostí. Pobyt bývá zpravidla omezen na dobu jednoho roku, během kterého by si měl klient nalézt běžné bydlení na smlouvu, nalézt si práci a integrovat se zpět do společnosti. (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 121)

V rámci azylových domů se klienti mohou rozvíjet v rámci tzv. doplňkových služeb, mezi které v ČR patří převážně duchovní služby, protože neziskové organizace poskytující služby pro bezdomovce mají většinou církevního zakladatele. Nicméně přítomnost na bohoslužbě nebývá povinná a není podmínkou pro získání služby. Mezi další doplňkové služby můžeme zařadit kulturní programy v rámci zážitkové pedagogiky a Job kluby. V posledních letech poskytovatelé sociálních služeb azylových domů využívají dotací z EU pro rozvoj organizace a nabídku pracovních aktivizačních projektů. Často ve spolupráci s městy nebo podnikateli, kteří klientům mohou nabídnout práci a kde si v rámci účasti na projektu mohou osvojit pracovní dovednosti, procházejí výcvikem, školením pod odborným vedením pracovníka projektu.

Výcvikové byty navazují na azylové bydlení s tím rozdílem, že osoba bez domova je již samostatná. Sociální pracovník za ní dochází alespoň jednou za měsíc, aby zkontroloval, jak si osoba vede, a v případě potíží je připraven zasáhnout a nabídnout služby. V rámci tohoto tréninkového bydlení se daná osoba může vzdělávat zejména v problematice předlužování, pokud se jedná o mladé matky nebo i celé rodiny tak např. v problematice péče o dítě nebo děti a vhodné by bylo rovněž vzdělávání v pracovní oblasti (jak si práci nalézt a udržet). (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 123)

Výše uvedené služby neřeší celou problematiku bezdomovectví, systém není komplexní. Chybí zejména návazné služby, ve kterých by se člověk bez domova bez sociálních služeb obešel. Bezdomovci jsou jako skupina diskriminována hlavně v bydlení a ve finančních

zdrojích. Je nezbytné vytvořit dostupné bydlení pro nízko příjmové rodiny i pro jednotlivce. Jedná se hlavně o podporované sociální bydlení a výstavbu menších bytů. V oblasti práce pak o alternativní zaměstnávání, které by nabídlo pracovní místa pro jedince diskriminované na trhu práce. Při procesu oddlužení pak státní podporu a systém poskytování sociálních půjček na nájemné.

4.2 Nabízené služby pro bezdomovce ve Zlínském kraji

Zlínský kraj má definovanou síť sociálních služeb v Akčním plánu rozvoje sociálních služeb na území Zlínského kraje, který je součástí Střednědobého plánu rozvoje sociálních služeb ve Zlínském kraji. Cílem kraje je zajištění reálné a udržitelné sítě sociálních služeb, která v dostatečné kapacitě, náležitě kvalitě a s odpovídající místní dostupností reaguje na měnící se potřeby občanů a napomáhá řešit nepříznivou sociální situaci osob na území kraje. V předchozích letech docházelo k výraznému podfinancování sociálních služeb ze strany státu, s čímž musel i Zlínský kraj složitě bojovat. Zlínský kraj zodpovídá za strategické plánování sítě sociálních služeb, kdy určuje, jaké služby mají být v následujících letech podporovány a podílí se na financování služeb, které na území regionu poskytují i jiní zřizovatelé. Poskytované sociální služby se zaměřují na pomoc a podporu lidem, kteří se ocitají ve složité sociální situaci např. z důvodu zdravotního postižení, dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu, ztráty bydlení atd. Nejde jen o poskytování těchto služeb, ale také o přirozené začlenění těchto osob do plnohodnotného společenského života, nebo alespoň zabránění tomu, aby se ocitli „na okraji společnosti“. (Zlínský kraj, ©2016)

Zlínský kraj poskytuje sociální služby na zabezpečení nevyhnutelných podmínek na uspokojování základních životních potřeb v zařízeních, které jsou uvedeny v zákoně 108/2006 Sb. v § 34 díl 1. Zařízení sociálních služeb. Pro osoby bez přístřeší se pak jedná konkrétně o tyto služby:

- Azylové domy.
- Odborné sociální poradenství.
- Sociální rehabilitace.
- Terénní služby.
- Nízkoprahová denní centra.
- Noclehárny.

Tyto výše uvedené sociální služby jsou sestaveny na základě registru poskytovaných služeb zveřejněných zlínským krajským úřadem podle řešené životní situace a popisu cílové skupiny, které je sociální služba určena. V našem případě se jedná o osoby bez přístřeší.

Podíváme-li se blíže na tyto poskytované sociální služby pro bezdomovce, zjistíme, že zde zcela chybí služby na podporu samostatného bydlení, domy na půl cesty nebo chráněné bydlení. Tato cílová skupina tedy nemá ve Zlínském kraji zatím možnost využívat výcvikových bytů, které jsou těmto lidem k dispozici v jiných krajích, zejména kraji Středočeském a v Praze. V této oblasti tedy vidíme velké nedostatky, protože bezdomovcům nemožňují navázat na samostatné bydlení, byť stále ještě s podporou, která je v rámci resocializace těchto lidí velmi důležitá.

Pozitivní zprávou však je, že v rámci poskytovaných služeb pro bezdomovce ve Zlínském kraji nalezneme i odborná sociální poradenství, které se v rámci péče o tuto cílovou skupinu zabývají především dluhovým poradenstvím a právními službami. Tyto služby jsou pro bezdomovce stěžejní, protože tito lidé většinou nemají žádné finanční prostředky k tomu, aby si mohli oddlužení či právní služby zaplatit sami. V rámci poskytovaných služeb pro bezdomovce nalezneme také službu sociální rehabilitace. Tato služba obohacuje nabídku základních ambulantních a pobytových služeb pro bezdomovce o služby tzv. doplňkové.

Příkladem je obecně prospěšná společnost Elim Vsetín, která v rámci této služby bezdomovcům nabízí také vzdělávací aktivity (kurzy angličtiny, kurz hospodaření s penězi, arteterapii, kurz vaření, kvízárnu – tj. skupinová aktivita zaměřená na získání všeobecného přehledu z různých oblastí lidského života). (Elim Vsetín, ©2009-2013)

Nabízené sociální služby pro bezdomovce ve Zlínském kraji jsou dle naší analýzy poskytovány nerovnoměrně, v některých částech kraje zcela chybí např. noclehárny pro ženy nebo jsou služby poddimenzovány personálně i finančně - příkladem je zrušení terénní služby pro bezdomovce v Holešově, nebo jediná pracovnice pro nízkoprahové denní centrum pro bezdomovce i terénní služby ve správním obvodu města Kroměříž. Je však nutné vyzdvihnout a ocenit práci organizací, většinou neziskových, které s lidmi bez domova pracují a snaží se nabízené služby pro bezdomovce neustále rozšiřovat. Zlínský kraj by jim měl v této snaze určitě poskytovat větší finanční i morální podporu, která je pro rozvoj těchto služeb pro osoby bez přístřeší jistě nezbytná.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 METODOLOGIE VÝZKUMU

V teoretické části této práce jsme uvedli východiska, související s fenoménem bezdomovectví, charakterizovali jsme cílovou skupinu a hovořili o potřebě edukace pro osoby sociálně vyloučené. Ve druhé kapitole jsme popsali problematiku vzdělávání osob bez domova, jež bude klíčovým pojmem výzkumného šetření. Uvedli jsme, že v současnosti se v České republice otázkami vzdělávání bezdomovců nikdo systematicky nezabývá a toto téma trpí poznatkovým deficitem. Praktickou část této práce jsme proto zaměřili na doplnění tohoto deficitu a rovněž se ji snažíme propojit s uvedenými teoretickými poznatky.

Dosavadní výzkumná šetření spojená s problematikou bezdomovectví odhalují spíše příčiny vzniku tohoto fenoménu. Žádná z těchto studií se systematicky nezabývá možnostmi zpětné reintegrace bezdomovců pomocí jejich edukace. Právě tento fakt byl jedním z hlavních důvodů k realizaci námi uskutečněného výzkumného šetření, jehož výzkumný soubor tvoří samotní bezdomovci. Záměrem a cílem výzkumného šetření bylo zjistit pohled bezdomovců na jejich vzdělávání. Pokusit se zejména odhalit, co pro ně vzdělávání znamená a jaký má pro ně význam. Výzkumný soubor byl zvolen z toho důvodu, že nejvíce informací o současné situaci nám mohou podat pouze ti, kterých se problém bezprostředně týká.

Z důvodu hlubšího vhledu do celé situace a zjišťování osobních názorů respondentů, bylo zvoleno kvalitativní pojetí výzkumného šetření. Chceme tím dosáhnout podrobného popisu a vhledu do této problematiky na základě přímého kontaktu s respondenty v jejich přirozeném prostředí. Bude nám tak umožněno lépe porozumět zkoumanému problému, než bychom dosáhli pomocí kvantitativních metod výzkumu.

5.1 Výzkumné cíle

V rámci výzkumu se budeme věnovat problematice vzdělávání z pohledu bezdomovců. Zaměřujeme se na osoby, které vyhledávají pomoc nízkoprahového denního centra pro lidi bez domova, ve kterém nacházejí uspokojení základních materiálních potřeb a předpokládá se zde také zmírnění napětí mezi nimi a společností. Podobné již realizované výzkumy na toto téma nenalzáme. Ve většině případů se jedná o výzkumy, které se problematikou vzdělávání vůbec nezabývají, proto se domníváme, že by náš výzkum mohl být přínosem. Hlavním výzkumným cílem je zjistit pohled bezdomovců na jejich vzdělávání. V souvislosti s hlavním výzkumným cílem jsme si stanovili dílčí výzkumné cíle:

- V jaké situaci se nyní nacházejí.
- Zjistit názor bezdomovců na to, jaký má pro ně vzdělávání význam.
- Analyzovat bariéry, které jim ve vzdělávání brání.
- Zjistit, o jaké vzdělání mají zájem a čeho si přejí dosáhnout.

5.2 Výzkumné otázky

Na základě stanovení výše uvedeného hlavního výzkumného cíle byly formulovány výzkumné otázky, které nám pomohou výzkum vést v souladu s těmito výzkumnými cíli a jsou stanoveny tak, aby poskytly respondentovi dostatečně široký prostor na jeho odpověď.

Za hlavní výzkumnou otázku pokládáme:

Jaký je pohled bezdomovců na jejich vzdělávání?

Na základě této hlavní výzkumné otázky jsme vytvořili dílčí výzkumné otázky:

- V jaké situaci se nyní nacházejí?
- Jaký má pro ně vzdělávání význam?
- Co jim brání v přístupu k dalšímu vzdělávání?
- O jaké vzdělání mají zájem a čeho si přejí dosáhnout?

5.3 Strategie výzkumu

S ohledem na téma bakalářské práce a na cíl zjistit pohled bezdomovců na jejich vzdělávání bylo zvoleno kvalitativní pojetí výzkumného šetření. Výzkum je zaměřen na to, jak bezdomovci vzdělávání vnímají, co pro ně znamená a jaký má pro ně význam. Výzkum je tedy zaměřen na jejich subjektivní pocity. Kvalitativní výzkum nám v tomto případě umožňuje získat detailní popis zkoumaného jevu a také vhled do situace. Umožní nám nahlížet na tuto problematiku v přirozeném prostředí, ve kterém se daný jev odehrává. Dostáváme se na základě této metody do přímého styku s respondenty, což nám zprostředkuje hlubší porozumění zkoumaných skutečností. Mezi negativa kvalitativního výzkumu bychom zde zahrnuli jeho časovou náročnost, se kterou se v jeho průběhu potýkáme. Jedná se o sběr dat, samotnou transkripci rozhovorů, která zabere až několik hodin a jejich následnou analýzu. Dále také fakt, že výsledky výzkumu mohou být ovlivněny výzkumníkem, proto jsme se snažili o co možná nejmenší zkreslení dat. Domníváme se, že při zvolení kvantitativně orientovaného výzkumu by nám nebylo umožněno získat výše uvedené zjištění k objasnění pohledu bezdomovců na jejich vzdělávání.

5.4 Metoda sběru dat

Metodou sběru dat bylo v rámci výzkumného šetření využito polostrukturovaných rozhovorů. Základem pro realizaci rozhovorů bylo sestavení otázek, díky nimž jsme získali data, která nám umožnila zkoumat jádro problému. V průběhu rozhovorů nebyly otázky striktně dodržovány, ale byly využívány podle situace a vývoje rozhovorů s respondenty. Byly také kladeny podotázky, které sloužily k rozvíjení hovoru, či lepšímu pochopení sdělené odpovědi. Důvodem výběru této metody byl záměr umožnit respondentům široký prostor pro jejich odpovědi.

5.5 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor tvoří bezdomovci, kteří dochází do nízkoprahového denního centra ve Zlínském kraji. Pro zachování anonymity respondentů a etiky výzkumníka dále nebudou zmiňována jejich pravá jména ani konkrétní zařízení, ve kterých byly rozhovory uskutečněny. Výběr těchto respondentů byl zvolen záměrně a předcházela mu ústní domluva a souhlas respondentů se na výzkumu anonymně podílet. Vzhledem k tomu, že mezi bezdomovci není mnoho žen, tvoří respondenty muži. Tři respondenti docházejí do nízkoprahového denního centra pravidelně, dva zbylí respondenti ho navštěvují méně často a jeví více známky zjevného bezdomovectví. Všichni bezdomovci jsou nyní bez vhodného bydlení ošetřeného právní jistotou.

5.6 Realizace výzkumu

Samotný výzkum byl realizován s bezdomovci. Uskutečnění rozhovorů předcházela komunikace v nízkoprahovém denním centru, do kterého docházejí. Vybrání byli na základě jejich přímého oslovení a souhlasem s realizací výzkumu. Žádost pořídít rozhovory s respondenty schválil vedoucí azylového domu, pod který dané nízkoprahové denní centrum spadá. Součástí bylo také představení a seznámení s tématem bakalářské práce a účelem výzkumného šetření. Respondenti byli předem informováni o otázkách, které byly obsaženy v rozhovoru, tudíž jim byl vytvořen prostor pro promyšlení vlastních názorů k dané problematice.

Rozhovory byly z důvodu větší autenticity realizovány přímo v prostorách nízkoprahového denního centra a to konkrétně v kanceláři sociální pracovnice, kde mohli nerušeně o svých názorech hovořit. Respondenti byli seznámeni s průběhem rozhovoru a byl pořízen souhlas s použitím získaných dat k účelům bakalářské práce. Úvodní otázky v rozhovoru byly na-

staveny tak, aby prolomily případnou nervozitu a jiné psychické bariéry u respondentů. Otázky byly sestaveny od jednodušších po otázky, jež jsou směřovány více do hloubky, důvodem volby takového pořadí bylo, abychom si získali důvěru u respondentů a navodili pozitivní atmosféru. Nejprve byli někteří respondenti nervózní, ale v průběhu rozhovoru se atmosféra uvolnila. Jeden respondent si svou účast na výzkumu v jeho průběhu rozmyslel a byl z výzkumu vyňat a nahrazen respondentem novým. V případě, že nějaké otázce respondenti neporozuměli, snažili jsme se ji přeformulovat. Rozhovor byl dále rozvíjen doplňujícími otázkami, tak abychom naplnili úplnost dané odpovědi. Odpovědi se u jednotlivých respondentů lišily mírou otevřenosti, v některých případech se respondenti rozmluvili i o skutečnostech, na které nebyli dotazováni, jindy byli uzavřenější a odpovídali dostatečně. Jednotlivé rozhovory trvaly v průměru 30 – 60 minut.

Všechny rozhovory byly pořizovány formou nahrání na diktafon a následně byla provedena jejich doslovná transkripce. Poté započala práce na analýze dat formou pročitání přeepsaného textu a jeho následného zpracování formou otevřeného kódování. Po sestavení jednotlivých kódů jsme mohli přejít k jejich kategorizaci. Celkem bylo sestaveno 6 kategorií.

5.7 Analýza získaných údajů

V této kategorii se budeme věnovat analýze údajů, získaných pomocí polostrukturovaných rozhovorů s jednotlivými bezdomovci. V procesu analýzy dat pomocí otevřeného kódování jsme postupovali dle Švaříčka a Šed'ové. V rámci interpretování získaných dat byly kódy sestaveny do kategorií. Pro snažší uchopení kódování jsme přistoupili k použití k tzv. významových jednotek, které autoři Švaříček a Šed'ová (2007, s. 215) nazývají termíny „in vivo“ kódy. V takto uchopených kódech byly následně vyhledávány vzájemné vztahy. V závěrečném shrnutí jsme komplexně zhodnotili získaná data a odpověděli na hlavní výzkumnou otázku: „Jaký je pohled bezdomovců na jejich vzdělávání.“

5.7.1 Jak dnes žiju

Tato první kategorie vypovídá o tom, jak tito lidé tráví svůj den, co je jeho náplní a zachycuje důležité informace o situaci, ve které se nachází. Zjištěné poznatky z jejich života náš výzkum obohacují o způsoby vyrovnávání se životem na ulici, dávají nám nahlédnout do problematiky bezdomovectví a poukazují na různorodost této skupiny. V této kategorii tak

Lze potvrdit tvrzení, že se jedná o heterogenní populační skupinu, jejíž charakteristiku uvádíme v teoretické části naší práce.

Tato kategorie obsahuje kódy: zázemí během dne, bezradnost, hledání práce a hledání obživy.

Všichni námi oslovení respondenti momentálně nemají vhodné místo k bydlení, někteří přebývají přímo na ulici nebo přespávají ve squatu, někdy u známých v nevyhovujícím vybydleném bytě. Zázemí během dne tak většinou hledají v prostorách denního centra pro osoby bez přístřeší, kde se mohou osprchovat a vyprat si prádlo. Což dokládá respondent R1/J „...*keď nemám brigádu, tak prostě navštívím denné centrum, kde sa umyjem, bežná hygiena, bežné věci a potom prostě nějak trávím d'én, jako to ide, prostě jako to ide....*“ Občas zde využívají i potravinovou pomoc a řeší zde obvykle problémy s vyřízením dokladů a sociálních dávek. Zázemí však někteří hledají i u rodiny, do které se snaží vrátit nebo s ní alespoň udržet kontakt, a to i během dne nebo o víkendu jak dokládá výpověď respondenta R5/R „...*družce chodím pomáhat. Přes soboty, přes neděle vařím...*“ Z výpovědí respondentů také vyplývá snaha najít si nějakou práci nebo obživu. Součástí jejich dne je tedy starost o tento problém, který ovlivňuje kvalitu jejich života a je, jak jsme již uvedli v teoretické části práce, doprovodným jevem bezdomovectví. Neúspěchy při hledání práce a vlastní problémy, se kterými se v životě potýkají, vyúsťuje u části respondentů do pocitu bezradnosti a životního zmaru, který nejlépe vystihuje respondent R3/V „...*svůj den trávím tak, jakože si obstarávám peníze na jídlo, občas na oblečení, když je potřeba, ale jinak jako neřeším, neřeším, co bude, co bude večer nebo tak. Neplánuju den. Prostě obstarám si peníze na jídlo, na kávu a jinak neřeším nic, momentálně.*“ Z výzkumu však také vyplývá, že většina oslovených respondentů má snahu svou situaci stále aktivně řešit a přizpůsobuje tomu i strukturu svého dne jako to uvádí respondent R1/J „...*Ako většinou se snažím, aby ten deň měl nějaký zmysel. Aby to nebolo takové akože od ničemu k ničemu, aby to prostě malo nějaký zmysel ten d'én. Takže bud' hledám nejakej brigády, nejakej práce alebo prostě vybavování bežných záležitostí jako okolo mojej situácie momentálně.*“

Naše respondenty spojuje buď pravidelné, nebo občasné docházení do nízkoprahového denního centra, kde se snaží zachovat hygienické návyky a uchovat si co nejvíce běžný životní styl s tradičním denním režimem, který je ztrátou práce a životem na ulici velmi narušen a je těžké ho bez rodinného zázemí udržet. Denní centrum tak hraje v životě těchto bezdomovců velmi důležitou roli. Jak jsme již uvedli v teoretické části naší práce, nízkoprahové denní centrum je nastavením svých služeb pro své klienty velmi vstřícné, pomáhá

řešit nejvíce akutní problémy lidí na ulici tím, že nabízí potřebnou materiální pomoc, nabízí jim anonymitu a mají-li zájem, mohou zde postupně začít řešit návrat zpět do společnosti.

5.7.2 Má to pro mě význam?

V následující kategorii se dozvíme již více o tom, co si současní bezdomovci myslí o vzdělání, co si pod ním představují a jaký má pro ně význam.

Kategorie obsahuje kódy: má to význam, příležitost, nemá to význam, jde to bez školy, jak to vnímám.

Vzhledem k problémům, kterým naši respondenti čelí, tzn. ztráta bydlení, práce, rodinného zázemí a jakýchkoli jistot, je otázkou, zda vůbec a do jaké míry dávají bezdomovci problematice vzdělávání význam a zda je pro ně vzdělání nějak důležité. To bylo také hlavním výzkumným cílem a bylo zajímavé jim tuto otázku vůbec položit. Nicméně z výsledků výzkumu jednoznačně vyplývá, že většina bezdomovců považuje vzdělání za důležité, a to i přes to, že jsou již starší (průměrný věk našich respondentů je 45 let), jejich dosažené vzdělání jim úspěch na trhu práce nezaručilo a návrat do formálního vzdělávání je pro ně vzhledem k věku již nepravděpodobný. Důkazem jsou výsledky kódu **má to význam**, ve kterém 4 respondenti z 5 vypovídají o tom, že vzdělání důležité je a má pro ně přinejmenším význam v příležitosti poznat lepší práci o, které hovoří respondent R2/P nebo jak vypovídá respondent R5/R „*Takže vzdělání má pro mě určitou vysokou, jak bych to řekl, efektivnost...*“ Je zajímavé, že čím vyšší je věk respondenta, tím větší význam vzdělání a vzdělanosti obecně přikládá a považuje je pro život člověka za přínosné. Zde můžeme citovat nejstaršího respondenta R4/J „*Ale člověk, který chce mít vzdělání, tak musí být globálně vzdělaný, to znamená: číst, vstřebávat do sebe encyklopedie a takovéto věci...*“ Opačným kladným vztahem ke vzdělání a učení se obecně je výpověď nejmladšího respondenta výzkumu R3/V, který se o vzdělání vyjádřil takto: „*No, když to vidím dneska, tak jako vzdělání moc jako asi hlubší význam nemá, protože to dneska studuje každý, dneska má každý možnost studovat a není uplatnění pro tyto lidi...*“ Podobnou životní zkušenost o tom, že stupeň dosaženého vzdělání ve školství není zárukou získání dobré práce a uplatnění potvrzují téměř všichni respondenti, nejkonkrétněji respondent R4/J, který je zároveň největším zastáncem vzdělávání, uvádí konkrétně toto: „*No a mám střední školu jako průmyslovku v Břeclavi. No a tak...Ale to nebylo vůbec podstatné, já vám řeknu, že když přijedete, pokud můžu teda, přijedete do světa a ukážete, že něco umíte...Je nezajímavé, jakou*

máte školu. Vy to umíte, ste odborník, hotovo. Je nezajímá, jestli jste inženýr nebo jenom nějaký řemeslník. Prostě, když to ukážete, tak to umíte.“

Nejvýstižněji svůj postoj ke vzdělání respondenti vyjadřují v kódech: **jde to bez školy** a **jak to vnímám**, kde vyjadřují své osobní zkušenosti s potřebou se vzdělávat pro trh práce. Kromě již zmiňovaného poznatku, že stupeň dosaženého vzdělání jejich život neovlivnilo, a co v životě potřebovali, ve škole nezískali, se zde setkáváme také s názorem, že vzdělání jsou hlavně praktické dovednosti a k uplatnění na trhu práce je zejména potřeba umět jazyky a vlastnit řidičský průkaz, což nejlépe vyjádřil respondent R1/J „*Ono se ptají všude kde přijdete, máte vodičák? Máte vodičák alespoň typu B? Považují to za takovou nutnost, že to musíte mít. Když někdo použije: „Nemám vodičák“. Tak už je to taký trošku handicap, takže prostě už něco není v poriadku.“* V této kategorii se také setkáváme s názorem, že respondentovo vzdělání není v současnosti dostatečné a přáli by se je navýšit, tento názor sdílí čtyři respondenti. Respondenti zde zcela jasně vyjádřili důvody, proč by se jim vyšší vzdělání vyplatilo. Za všechny citujeme respondenta R2/P „*Já bych potřeboval aspoň maturitu, abych měl větší příležitost té práce samozřejmě. Teďka to všude požadují.“*

Jak jsme již v teoretické části práce uvedli, bezdomovectví má na osobnost člověka bezesporu devastující vliv, a jak nám ukázala první kategorie, tyto lidé se mnohdy dostávají do stavu rezignace, která souvisí s postojem naučené bezmocnosti, který jsme popsali v teoretické části naší práce. Nicméně náš výzkum ukazuje, že jsou mezi nimi i lidé, kteří se zamýšlí nad uspokojením i vyšších potřeb a že i přes své vlastní bariéry, o kterých si povíme v kategorii **co mi brání pokračovat**, mají o své vzdělávání zájem a snaží se orientovat na trhu práce. Vzdělání považují za jednu z cest jak na něm uspět.

5.7.3 Jak to funguje

V této kategorii více nahlédneme do zkušeností bezdomovců se současnou společností, do zkušeností s jejich dosavadním zaměstnáním, dozvíme se, jakého nejvyššího vzdělání dosáhli, a jaký pro ně má význam školní vzdělávání.

Kategorie obsahuje kódy: co chtějí, co mám, zkušenosti se zaměstnáním, učení až v zaměstnání, vliv společnosti.

Společnost má nad námi velkou moc, jsme její součástí a nelze se jejímu vlivu vyhnout, ať už jsme v ní úspěšní a plníme normy, které nám stanovila nebo jsme na jejím okraji a máme problém její požadavky plnit. Bezdomovci ve společnosti, která je zaměřená na výkon naráží samozřejmě na problémy, které jsou s tím spojené. Mají stejně jako většinová spo-

lečnost zkušenosti s tím, že se s námi na trhu práce nikdo „nemazlí“ a nikoho moc nezajímá, jaké máme problémy a zda zvládáme mít požadované vzdělání a zároveň danou práci umíme, jak již respondenti potvrdili v předchozí kategorii. V kódu **co chtějí**, se setkáváme u respondentů se zkušeností, kterou jasně vystihuje respondent R1/J „...*keď jste na nějakém pohovoru tak prvé sa Vás pýtajú na Vaše vzdelanie, Vaši praxi, kurzy a jazyky.*“ Své požadavky společnost stále navyšuje a pro obsazení pracovního místa většinou zaměstnavatelé požadují kvalifikovaného zaměstnance, který splňuje jak požadavek příslušného vzdělání, tak i dané praxe. Respondenti ve svých výpovědích tyto požadavky potvrzují, výjimkou je respondent R3/V, který má jen základní a praktickou školu a většinou se uchází jen o místa pomocná - tedy nekvalifikovaná, kde se dosažené vzdělání nepožaduje, což respondent komentuje slovy „...*nikdo neřeší, že nemám vzdelání...*“ Zároveň si tento respondent zřejmě svůj handicap ve vzdělání trochu uvědomuje, když hovoří o tom, že „...*počítám se spíš do té nižší třídy.*“

V kódu **učení až v zaměstnání** respondenti zmiňují i tu skutečnost, že se dnes člověk učí celý život a to hlavně v zaměstnání. Respondent R2/P uvádí „...*většinou jsem se naučil až v zaměstnání...*“ a nebo, jak uvádí R3/V „...*dělal jsem profesák až v práci...*“ V kódu **zkušenosti se zaměstnáním** respondenti uvádí, že za svůj život vystřídali mnoho pracovních míst, což v podstatě potvrzuje poznatky z teoretické části naší práce, kde v 3 kapitole hovoříme o problému bezdomovců si práci udržet, což je způsobeno mnohdy absencí dostatečného vzdělání. Nicméně i zde existuje výjimka, kterou představuje respondent R4/J, který dlouhá léta pracoval jako technický ředitel velké úspěšné firmy, a to i v zahraničí, kde pro ni budoval zázemí a měl ve firmě úspěchy. Z jeho příběhu můžeme čerpat ponaučení, že člověk se může velmi snadno dostat z vrcholu až na dno díky závislosti na alkoholu, která je příčinou jeho dosavadních problémů, a nemá s dosaženým vzděláním, ani úspěchy v zaměstnání nic společného.

V kódu **co mám** se dozvídáme o dosaženém vzdělání našich respondentů, kde kromě R3/V mají všichni ostatní alespoň výuční list. R1/J a R4/J mají střední odborné vzdělání s maturitou. Respondent R4/J se navíc pokoušel o vysokou školu, nicméně ji nakonec nedodělal. Zajímavé je zjištění, že všichni respondenti, kromě toho s nejnižším vzděláním, své dosavadní vzdělání považují vesměs za nedostatečné a přáli by si ho rozšířit, a to alespoň o řidičský průkaz. V kódu **vliv společnosti**, se u respondentů setkáváme s různými názory na současnou společnost. Tento kód vyplynul z určité vnitřní potřeby respondentů se vyjádřit celkově k jejich současné situaci a tomu jak dnešní svět funguje. Setkáme se zde jak s ná-

zorem, který reprezentuje respondent R5/R „...myslím, že každý má ve společnosti možnost se nějak uplatnit...“ až po to, jak uvádí R3/V „...je dnešní systém postavený na hlavu“ nebo R4/J „...myslím, že to jde dolů kopcem všechno...“ Negativní postoj k současné společnosti mají zejména respondenti, kteří mají problém se závislostí na alkoholu, pokud to však lze považovat za signifikantní. Ostatní respondenti se však jeví více pozitivně naladěni a společnost tolik ze svých problémů nevinní.

5.7.4 Co bych si přál

Kategorie se zabývá obecným přáním respondentů ve smyslu, co by si přáli ve svém životě změnit a doplňuje tak kategorii **a co bude dál?**, ale zaměřuje se také na konkrétní přání si doplnit nějaké vzdělání, pokud by k tomu měli respondenti podmínky.

Kategorie obsahuje kódy: hledání řešení, ideál, zájem o vzdělávání, koníček

Jak jsme již popisovali v teoretické části naší práce, největším problémem českých bezdomovců je dosáhnout na adekvátní bydlení a získat práci. To je také většinou hlavním přáním našich respondentů, kteří v dosažení těchto dvou cílů spatřují vyřešení své situace a tato přání reprezentují v kódu **hledání řešení**. V kódu **ideál** se setkáváme s přáním „něčeho“ ještě dosáhnout a přáním, které vyjadřuje respondent R1/J „...ideál je práce, která mě baví...“ Pokud bychom chtěli shrnout tato přání pod nějakým výstižným výrokiem, mohli bychom použít slova respondenta R4/J „...já už prostě nechci provizorní řešení...“, kterými respondent jasně zdůvodňuje největší přání, jímž je vyřešení své situace bez uchylování se ke kompromisům, které tyto lidé musí v rámci svých kumulovaných potíží přijímat.

V kódu **zájem o vzdělávání** vidíme snahu respondentů pokračovat ve vzdělávání dál, a to konkrétně v těchto oblastech, které uvádíme v tabulce 1.

zájem o vzdělání	1	obchodní právo, umělecká grafika, jazyky, řidičský průkaz	R1/J
zájem o vzdělání	2	průkaz na nákladní auto	R2/P
zájem o vzdělání	3	cizí jazyk	R3/V
zájem o vzdělání	4	dotáhnout do konce vysokoškolské vzdělání	R4/J
zájem o vzdělání	5	věnovat se tématice vojenství, obrany a sebeobran	R4/J
zájem o vzdělání	6	řidičský průkaz	R5/R

Tabulka 1 - Zájem respondentů o vzdělávání

V kódu **koníček** se od respondentů dozvídáme něco o jejich minulých, ale i současných koníčcích, které nám říkají zejména to, že v současných podmínkách nemohou tito lidé pokračovat ve finančně nákladnějších koníčcích a museli své současné koníčky své finanční situaci více či méně podřídít viz tabulka 2.

koníček v minulosti	45	jezdil jsem na závodech plochou dráhu	R4/J
koníček v současnosti	1	mám jeden velký koníček - kreslení	R1/J
koníček v současnosti	2	baví mě šachy	R2/P
koníček v minulosti	2	dřív jsem míval hokej a kanoistiku	R2/P
koníček v současnosti	3	trošku hazard, občas sázím, koukám na sport	R3/V
koníček v minulosti	4	sbíral jsem modely, sportoval jsem	R3/V
koníček v minulosti	5	dělal jsem motoristický sport	R4/J
koníček v současnosti	6	chovatelství - mám psi	R4/J
koníček v současnosti	7	rybaření, fotbal	R5/R

Tabulka 2 - Druh koníčku

5.7.5 Co mi brání pokračovat?

V této kategorii se nám odhalují problémy, kterým naši respondenti čelí ve svém osobním životě a které jsou rovněž zdrojem potíží pro vyřešení jejich nelehké situace. Bariéry, jimž naši respondenti čelí, jim neumožňují v dalším vzdělávání pokračovat, ač by si to oni sami přáli. Důležité je tyto problémy rozpoznat a zaměřit se na jejich odstranění.

Kategorie obsahuje kódy: moje potíže, dno, problémy ve škole, bariéry.

V kódu **moje potíže** respondenti specifikují to, co je momentálně nejvíce trápí. Jsou to hlavně zdravotní problémy, přiznaná závislost na alkoholu, nutnost plnit veřejně prospěšné práce, problémy s psychikou aj. Jak jsme již hovořili v teoretické části práce, bezdomovec-tví je obvykle spojeno s mnoha dílčími problémy, které jsou podmíněny interakcí znevýhodňujících dispozic a nepříznivé životní zkušenosti, resp. kumulací subjektivně těžko zvládnutelných zátěží, což můžeme potvrdit i ve výpovědích našich respondentů. V situaci, kdy člověk ztratí veškeré zázemí a opěrné body ve svém životě, mezi které patří rodina,

práce a bydlení, dostane se na tzv. **dno**, o kterém naši respondenti také hovoří, a které je i jedním z našich kódů. Jako své „dno“ respondenti vnímají i uvědomění toho kým se stali, jak ve své výpovědi specifikuje respondent R4/J „...*je to šílený úplně...Ted' si tam, na stejné linii jako oni.*“, kdy respondent vypráví o svém propadu na dno mezi bezdomovce závislé na alkoholu. Kromě již samotného faktu, že se respondenti ocitli na ulici, ztratili mnohdy také svou rodinu, protože byli např. ve vězení, o kterém hovoří respondent R5/R. Tyto potíže lidí bez domova natolik sužují, že ačkoli nebylo cílem našeho výzkumu je od našich respondentů zjišťovat, sami o nich během rozhovorů začali hovořit.

V rámci našeho výzkumu jsme se také dozvěděli, že některé respondenty škola v jejich studiu příliš nemotivovala a učitelé se jim mnoho nevěnovali, jak dokládá respondent R3/V „...*učitelé se mě nesnažili motivovat, právě naopak...*“, nebo respondent R2/P „...*ve škole nám to málo vysvětlovali...*“ Ostatní respondenti vzpomínali na svá školní léta vcelku pozitivně a měli pocit, že ve škole se důraz na vzdělání klade. V kódu **problémy ve škole** se objevuje také fakt, že většina respondentů se nevnímala jako dobrý žák, i když neměli problém školu dokončit. U respondenta R3/V se projevil i vliv rodiny, která jeho studijní problémy ovlivňovala tím, že se jako dítě musel mnohokrát stěhovat a často měnil základní školy, což jeho studijním výsledkům určitě mnoho pozitivního nepřidalo. Tento respondent měl také ze všech účastníků největší problém s motivací dále studovat, kterou manifestoval výrokem „...*přestal jsem se snažit...*“ Opakem negativního vlivu rodiny na studium a vůbec na vnímání důležitosti vzdělání vidíme u respondenta R4/J, který měl pozitivní vzor ve svém vysokoškolsky vzdělaném otci, který byl profesorem na vysoké škole a který jeho vzdělávací ambice podporoval. Tento účastník rovněž vykazuje nejvíce pozitivní vztah ke vzdělávání a stále touží si vysokou školu dodělat.

V kódu **bariéry** respondenti odpovídají na otázku, co jim v současnosti brání v dalším vzdělávání nebo co považují za bariéry v přístupu k dalšímu vzdělávání. Z odpovědí nám vyplývají čtyři nejčastěji zmiňované obtíže. Na prvním místě je zmiňován nedostatek financí, na druhém místě pak starost o rodinu, na třetím místě celkově absence zázemí a času se vzdělávání věnovat a na čtvrtém místě závislost na alkoholu. Ve světle těchto výsledků lze konstatovat, že ačkoli v této skupině osob lze implicitně očekávat, že nemají o vzdělávání zájem nebo že je jejich hlavní bariérou nechuť se do něčeho zapojit, ne vždy tomu tak je. Povaha jejich obtíží na cestě za zkvalitněním jejich vzdělání je velmi podobná obtížím většinové společnosti.

5.7.6 A jak to bude dál?

V této kategorii nahlédneme do nejbližších plánů a přání osob bez domova, do jejich potřeb a snah svou situaci vyřešit.

Tato kategorie obsahuje kódy: hledání práce a bydlení, vyřešit svoji situaci, nevím, co bude, co nás čeká.

Jak jsme již popsali v teoretické části naší práce. Bezdomovci mají dle Vágnerové (2008, s. 298) problémy s otevřenou budoucností, protože o budoucnosti nepřemýšlejí a jsou schopni uvažovat jen v krátkém časovém horizontu. Do budoucnosti se moc s nadějí nedívají a jeví se jim jako nepříznivá... Tento poznatek můžeme v našem výzkumu potvrdit jen částečně, a to v tom, že všichni respondenti se o svou nejbližší i vzdálenější budoucnost zajímají a pokouší se ji vyřešit. Toto dokládá kód **hledání práce a bydlení**, ve kterém se všichni respondenti shodují na nutnosti tyto dvě chybějící potřeby řešit a bydlení a práci si najít. Jak uvádí např. respondent R5/R „...*hlavně potřebuju práci a to bydlení...*“ nebo R3/V „...*přemýšlím jak se dostat na slušný bydlení...*“ Co je však z odpovědí našich respondentů rovněž zřetelné, je pocit určité životní skepse, kterou vidíme v kódu **nevím, co bude dál**, který vyjadřuje respondent R3/V „...*momentálně nevidím ani do zítřka...*“ nebo v kódu **co nás čeká**, kde R2/P konstatuje „...*bude hrůza díky té válce, těm utečencům, té Alkaidě jako...*“ Kód **vyřešit svoji situaci**, kopíruje přání respondentů se ze své současné špatné situace dostat. To reprezentuje respondent R1/J výrokem „...*dát si život do kupy...*“ Objevuje se zde přání získat zpět svou rodinu a postarat se o ni, to reprezentuje R5/R přáním „...*abychom byli jako rodina a hlavně postarat se toho kluka, aby z něho něco bylo...*“ V této kategorii jsme si ověřili, že naši respondenti o vyřešení své situace zájem mají. Přes své problémy s alkoholem nebo se svým zdravím, mají stále zájem pracovat a práci si i hledají. Jejich nejčastějším přáním je si své problémy vyřešit, i když v současnosti nedisponují zdroji, které by jim to umožnili. Respondenti R1/J, R2/P a R5/R průběžně stále nějakou práci mají a snaží se bydlet alespoň v provizorních podmínkách squatu nebo bydlení u známých. Respondenti R3/V a R4/J jsou v současnosti pod větším vlivem alkoholu a nedaří se jim práci ani hledat. Nicméně tyto respondenti také vyjadřují snahu své problémy řešit, závislost na alkoholu jim však řešení znesnadňuje.

6 VÝSLEDKY A INTERPRETACE DAT

V této kapitole se pokusíme shrnout poznatky od respondentů, kteří nám zodpověděli rozhovorové otázky, které jsme si stanovili na začátku výzkumného šetření. Najdeme zde také odpovědi na naše výzkumné cíle. Hlavním výzkumným cílem této bakalářské práce bylo zjistit pohled bezdomovců na své vzdělávání. Dalšími dílčími výzkumnými cíli bylo zjistit názor bezdomovců na situaci, ve které se nyní nacházejí, jaký má pro ně vzdělávání význam, analyzovat bariéry, které jim ve vzdělávání brání a zjistit, zda mají o další vzdělávání zájem a jaké vzdělání by si přáli doplnit.

Na základě uvedených cílů byly stanoveny hlavní a dílčí výzkumné otázky:

Hlavní výzkumná otázka:

Jaký je pohled bezdomovců na jejich vzdělávání?

Dílčí výzkumné otázky:

- **V jaké situaci se nyní nacházejí?**
- **Jaký má pro ně vzdělávání význam?**
- **Co jim brání v přístupu k dalšímu vzdělávání?**
- **O jaké vzdělání mají zájem a čeho si přejí dosáhnout?**

6.1 V jaké situaci se nyní nacházejí?

Jak jsme již uvedli, bezdomovecká skupina, je skupinou velmi heterogenní. Můžeme je např. rozdělit na bezdomovce zjevné, skryté či potencionální. Bezdomovci, se kterými byl náš výzkum realizován, patří do prvních dvou skupin. Všichni námi oslovení respondenti momentálně nemají vhodné místo k bydlení nebo přespávají v nevyhovujícím bydlení ve squatu nebo u známých. Pro náš výzkum bylo podstatné zjistit i to, jak tito lidé v současnosti žijí, jak tráví svůj den a co je jeho náplní i proto, abychom si mohli dát do celkového kontextu jejich způsob života a to co ovlivňuje jeho další rozvoj.

Všichni respondenti v současnosti navštěvují nízkoprahové denní centrum. Někteří denně, někteří sporadicky. Využívají zde zejména hygienickou pomoc, potravinovou pomoc či pomoc s vyřízením některých dokladů a sociálních dávek. V denním centru hledají potřebné zázemí a vyvíjejí snahu svou situaci aktivně řešit. Někteří více, někteří méně. Z našich pěti respondentů, se tři snaží svou situaci řešit s pomocí sociálních pracovníků, jak na městském úřadě, tak v denním centru a hledají si práci a bydlení. Dva respondenti se momentálně nacházejí v chronické formě bezdomovectví – respondent R4/ J je těžký alkoholik, respondent R3/V má na alkoholu lehčí závislost a projevují se u něj také psychické potíže. Oba vyjadřují určitou míru rezignace, ovšem i oni mají zájem svou situaci řešit, pokud by se jim naskytla příležitost v podobě práce nebo bydlení.

Každý respondent v našem výzkumu má jiné problémy a způsoby jak se s nimi vyrovnává. Svůj den tráví podle svých možností, částečně na ulici, částečně u známých nebo jsou i v kontaktu se svou rodinou. Respondenti R1/J a R5/R udržují kontakt jak se svými dětmi, tak i se svými bývalými partnerkami a snaží se jim dle svých možností pomoci. Situaci, ve které se nacházejí, respondenti nekomentují nijak dramaticky, vědí již, kde mohou hledat pomoc a na koho se mohou v případě nouze obrátit. To, že nemají stabilní bydlení, sice vnímají jako problém, ale věří, že se jim ho podaří vyřešit a pokouší si nalézt práci, což by jim situaci ulehčilo. Jejich problémem však může být rovněž věk, protože všichni, vyjma jednoho respondenta, mají více než 40 let a s tím spojené zdravotní a jiné problémy, které jim hledání práce stěžují. Náš výzkum tedy potvrzuje teorii Vágnerové (2008, s. 415), že bezdomovectví je obvykle spojeno s mnoha dílčími problémy, které jsou podmíněny interakcí znevýhodňujících dispozic a nepříznivé životní zkušenosti, resp. kumulací subjektivně těžko zvládnutelných zátěží.

6.2 Jaký má pro ně vzdělávání význam?

Na základě naší hlavní výzkumné otázky byla vytvořena výše uvedená dílčí výzkumná otázka, na kterou respondenti odpověděli a umožnili nám získat hlubší vhled do problematiky vzdělávání bezdomovců. Pro lepší orientaci v problematice jsme sestavili následující schéma.

Obrázek 2 - Zobrazující vzájemně propojené postoje ke vzdělávání.

Ve schématu jsou klasifikovány výpovědi respondentů na otázku, zda má pro ně vzdělávání význam. Respondenti R1/J, R2/P, R4/J, R5/R vyjádřili pozitivní vztah ke vzdělávání, hovořili o důležitosti vzdělání a o tom, že mít vzdělání se člověku **vyplatí** a **má pro ně význam**. Jediný respondent R3/V se vyjádřil o vzdělání negativně a v tom smyslu, že se dnes lidem studovat nevyplatí, protože potom nemají uplatnění na trhu práce a studovat tedy pro něj **význam nemá**. Nicméně posléze připouští, že někomu se vzdělání vyplatit může, pokud chce „něčeho“ dosáhnout.

Z výzkumu také vyplývá určitý ambivalentní postoj respondentů ke vzdělávání, vzhledem ke svým zkušenostem na trhu práce. Ve schématu jej nazýváme: **jde to i bez školy**. Tento abstrahovaný postoj byl také jedním z používaných kódů v našem výzkumu. V něm se respondenti svěřují se zkušeností, že stupeň dosaženého vzdělání jejich život neovlivnilo, a

navíc, to co v životě potřebovali, ve škole nezískali. Setkáváme se zde také s názorem, že vzdělání jsou hlavně praktické dovednosti. Zároveň však všichni respondenti, včetně respondenta, který vzdělání za důležité nepovažuje, vyjadřují nutnost si vzdělání doplňovat. Z jejich pohledu se jedná zejména o znalost jazyků a řidičský průkaz. Na základě těchto sdělení můžeme usuzovat co je hlavním zdrojem motivace pro další vzdělávání a tím je bezesporu snaha se lépe uplatnit na trhu práce.

Je velmi pozitivním zjištěním, že naši respondenti, kteří jsou v současnosti na samém okraji společnosti, trpí kumulovanými osobními problémy a mají potíže s uspokojením základních životních potřeb, mají o vzdělávání zájem a považují ho za důležité. Domníváme se, že je pro naši společnost nutné o těchto lidech vědět více a to právě z důvodu, který nám ukázal výsledek našeho výzkumu. Jak jsme již uvedli v teoretické části práce, majoritní společnost se vyrovnává při setkání se sociálně-patologickou skupinou obyvatel tím, že jí mnohdy přisuzuje falešné rysy i příčiny chování a zjednodušuje si tím pohled na danou skupinu obyvatel.

6.3 Co jim brání v přístupu k dalšímu vzdělávání?

Výpovědi našich respondentů ukazují na různé druhy problémů, kterým ve svém životě čelí a které jim znesnadňují se do majoritní společnosti znovu zapojit. Zároveň jim neumožňují se dále vzdělávat, i když by si to sami přáli. Bohužel, mnozí z našich respondentů se nyní nachází na samém „dnu“ nejen společenském, ale také „dnu“ osobním, a to z důvodu závislosti na alkoholu. Respondenti řeší také neexistující nebo špatné zázemí během dne i noci, což jim brání nalézt sílu své problémy řešit.

Z odpovědí respondentů vyplývají čtyři nejčastěji zmiňované bariéry v přístupu k dalšímu vzdělávání. Na prvním místě je zmiňován nedostatek financí, na druhém místě pak starost o rodinu, na třetím místě celková absence zázemí a času se vzdělávání věnovat a na čtvrtém místě jeden z respondentů poukazyval na bariéru závislosti na alkoholu.

Dotazovaní hovoří také o špatném systému, který ve vzdělávání zažili nebo zažívají. Někteří mají pocit, že se jim učitelé ve škole nedostatečně věnovali, nebo že se toho naučili méně, než by mohli. Respondent R3/V také hovoří o nedávné zkušenosti s rekvalifikací, kdy podmínkou jejího absolvování bylo, aby si nejdříve našel zaměstnavatele, který ho zaměstná a až poté mu bude kurz umožněn. Tato podmínka byla pro respondenta natolik nereálná, že rekvalifikační kurz odmítl absolvovat. Jiní respondenti - např. R1/J nebo R4/J - však mají se školním vzděláváním zkušenosti dobré a přejí si vzdělání rozšířit. Bariéry v

přístupu ke vzdělávání, které pramení z nedostatku zájmu nebo nedostatku informací nebyly u naší cílové skupiny potvrzeny, spíše naopak, bylo poměrně překvapující, jak dobře byli respondenti informováni o tom, které kvalifikace současný trh práce po lidech požaduje a jaký druh vzdělávací aktivity by byl pro ně osobně vhodný.

6.4 O jaké vzdělávání mají zájem a čeho si přejí dosáhnout?

Vzhledem k životní situaci, ve které se respondenti nacházejí, tzn., že nemají odpovídající bydlení a práci, mají všichni respondenti zájem si tyto nižší životní potřeby vyřešit a bydlení a práci si najít. Jasně to vyjádřil respondent R4/J, který již nechce žádná provizorní řešení, ale jednoznačné vyřešení své situace, tzn. mít práci a bydlení.

Všichni respondenti také vyjádřili zájem o pokračování ve svém dalším vzdělávání. Tři respondenti projevili zájem o formální i neformální vzdělávání, konkrétně se jedná o zájem R2/P dokončit střední školu, získat maturitu a oprávnění pro řízení nákladního auta, R1/J projevila zájem studovat obchodní právo nebo uměleckou grafiku, dále pak jazyky a získat řidičský průkaz a R4/J by si rád dokončil studium na vysoké škole. Zbylí dva respondenti mají zájem pouze o vzdělání neformální, R3/V studovat jazyky, R5/R získat řidičský průkaz. U R1/J a R2/J se rovněž objevuje touha vzdělávat se i v jejich současných koníčcích, kterými jsou kreslení a obor vojenství (obranu a sebeobranu). Je velmi zajímavé, že i v současné situaci, kdy respondenti bojují tzv. „o přežití“ a nemají žádné finanční prostředky navíc, se nehodlají vzdát svých současných koníčků. Jak jsme již uvedli v kategorii **co bych si přál**, respondenti vyměnili nákladnější koníčky za ty méně nákladné - příkladem může být respondent R4/J, který dříve dělal motoristický sport, nyní se však věnuje chování psů.

Z rozhovorů s respondenty také vyplynulo přání žít opět rodinný život a mít někoho s kým mohou svůj život sdílet. Plány a vize o tom, co by si ve svém životě přáli mít za pět let, jsou pro některé z nich nepředstavitelné. Zároveň však doufají, že bude lépe, že se snad již jejich situace vyřeší a budou mít práci i bydlení. Doufají, že si vytvoří funkční zázemí a budou moci uskutečnit i svá přání dále ve studiu a svém rozvoji pokračovat.

6.5 Závěrečná diskuze

Hlavní výzkumnou otázkou bylo zjistit pohled bezdomovců na své vzdělávání. Tato problematika je následně podrobněji rozpracována v dílčích výzkumných otázkách. Obecně lze konstatovat, že bezdomovci hodnotí vzdělávání a svou účast na něm pozitivně.

Vzdělání má pro ně význam i přes to, že se nacházejí v tíživé životní situaci a nemají podmínky vzdělávání aktivně realizovat. Z výzkumu vyplývá jejich přání si nejprve vyřešit svou současnou situaci, a pokud by dostali příležitost ve studiu pokračovat, rádi by ji využili. Z výzkumného šetření se rovněž dozvídáme, že i když vzdělání považují za důležité, byli a jsou ve svém životě konfrontováni s tím, že vědomosti, které potřebují pro výkon určité profese, získají často až přímo v zaměstnání a to co je pro život důležité, účastí na školním vzdělávání nezískali. Toto potvrzuje aktuální trend vzdělávání zaměstnanců přímo ve firmách. Z rozhovorů s respondenty vyplynuly také nejčastější faktory, které jim účast na dalším vzdělávání znesnadňují. Jedná se především o omezené finanční prostředky, starost o rodinu, absence zázemí, času a závislost na alkoholu.

Předložená bakalářská práce může posloužit k ucelení poznatků o problematice bezdomovectví a může obohatit znalosti o problematice vzdělávání lidí sociálně vyloučených. Práce také informuje o současné podobě sociálních služeb ve Zlínském kraji. Inspiraci pro práci s klienty, by zde mohli najít jak nízkoprahová denní centra pro osoby bez přístřeší, tak také azylové domy nebo domy na půl cesty, které by do svých programů mohli zahrnout více programů edukačních nebo by se mohli zaměřit na podporu svých klientů v účasti na dalším vzdělávání. Domníváme se, že praktická část této práce může být rovněž použita jako zdroj zpětné vazby pro Úřady práce, které této cílové skupině žádné specifické kurzy ne nabízejí a nejsou zde podpůrné programy pro ty, kteří mají problém najít si práci, přesto, že absolvovali rekvalifikační kurz.

Výsledky tohoto výzkumu dle našeho názoru přinesly mnoho zajímavých zjištění. Pro lepší orientaci uvádíme souhrn nejdůležitějších zjištění, které vyplynuly z námi realizovaného výzkumného šetření:

- bezdomovci mají zájem o vyřešení své situace,
- bezdomovci mají zájem o edukační aktivity různého druhu,
- nedostatek vzdělávacích programů v organizacích, které poskytují služby této cílové skupině,
- absence rekvalifikačních kurzů pro tuto cílovou skupinu,
- nedostatek pracovníků, kteří se cílovou skupinou zabývají,
- absence pracovníků, kteří se zabývají přímo edukací bezdomovců,

- nedostatek návazných služeb pro bezdomovce, ve kterých by se mohli edukační aktivity realizovat.

Na základě našich zjištění, bychom také navrhovali další výzkum, kde by výzkumný soubor tvořili pracovníci v sociálních službách, kteří by mohli problematiku vzdělávání bezdomovců obohatit o pohled z druhé strany a případně navrhnout takové vzdělávací aktivity, které by mohli do své práce s klienty zahrnout. Domníváme se, vzdělávací aktivity pro lidi bez domova při jejich začleňování zpět do společnosti v současném systému sociálních služeb velmi chybí a klienti nejsou ve svém vzdělávání dostatečně podporováni. Je otázkou, zda je v České republice v současnosti v rámci sociálních služebna tyto aktivity prostor, když je systém sociálních služeb dlouhodobě finančně i personálně poddimenzován. Vznik dalších návazných služeb, který však není v dohledné době bohužel reálný, by tuto situaci jistě řešit pomohl. Nicméně v současnosti je spíše vhodné problematiku vzdělávání zakomponovat do existujících služeb, které se péčí o lidi bez domova zabývají.

Otázka zkvalitnění stávajících aktivit pro lidi bez domova, je jistě záležitostí, která by stála za zamyšlení. V současnosti je zákonem o sociálních službách zaručeno jen poskytování základních materiálních nebo pobytových služeb, které další rozvoj klientů vůbec neřeší. Sociální pracovníci zde většinou využívají jen metody práce sociální, výjimečně jsou zde poskytovány služby psychologické nebo terapeutické. Zároveň se však řada organizací, které služby bezdomovcům poskytují, snaží své služby rozšířit a poskytnout jim např. smysluplné volnočasové aktivity nebo jim pomoci se vrátit na trh práce prostřednictvím rozličných programů. V současnosti nejsou standardně součástí pracovních týmů v organizacích, které se bezdomovci zabývají, ani sociální pedagogové nebo psychologové. Současně se však v sociálních službách můžeme setkat i s vystudovanými andragogy nebo sociálními pedagogy, kteří by jistě svou práci s touto cílovou skupinou o poznatky z oblasti vzdělávání obohatit mohli. Záleží tak na jednotlivých organizacích jaký ke vzdělávání bezdomovců zaujmou postoj a jakou formou jej do svých aktivit začlení.

Nutnost celoživotního vzdělávání se projevila i v odpovědích našich respondentů, kteří jsou nyní rovněž v pozici uchazečů o zaměstnání a vědí, že proto, aby mohli na dnešním trhu práce obstát, je nutné na své kvalifikaci stále pracovat. To, že se na svém dalším vzdělávání nemohou v současnosti podílet, je otázkou druhou, nicméně neméně důležitou. Naše práce tak může napomoci ve změně přístupu k těmto lidem, kteří jsou často majoritní společností odsuzováni a jsou jim většinou přisuzovány často jen negativní vlastnosti a chování.

ZÁVĚR

Problematika bezdomovectví je velmi široká. Společnost si jen málo uvědomuje, jak hluboký dopad má život bez domova na samotnou osobnost takového jedince, jak negativně zasahuje do jeho sebeúcty a sebedůvěry. Jak postupně odnímá jeho sociální kompetence a dovednosti. To, jak velkou má šanci se takový člověk znovu postavit na vlastní nohy a vrátit se zpět do plnohodnotného života, závisí na mnoha faktorech. Domníváme se, že jedním z pozitivních faktorů by mohla být možnost co nejrychleji bezdomovce zapojit do procesu získávání vědomostí pomocí jejich edukace.

V teoretické části naší práce jsme se věnovali vymezení problematiky bezdomovectví samotného, a také problematiky edukace této cílové skupiny, která doposud nebyla probádána. V práci jsme se pokusili shrnout dosavadní poznatky o možnostech vzdělávání těchto osob a popsat jejich uplatnění v praxi. Byly rovněž shrnuty současné možnosti poskytování vzdělávacích aktivit v rámci stávajících sociálních služeb.

V praktické části jsme se věnovali kvalitativnímu pojetí výzkumného šetření metodou analýzy hloubkového interview. Výzkumný soubor byl tvořen pěti bezdomovci, kteří v současnosti využívají služby nízkoprahového denního centra pro osoby bez přístřeší a kteří měli zájem se na výzkumu podílet. Pomocí polostrukturovaných rozhovorů jsme získali soubor názorů a zkušeností respondentů týkajících se jejich života a pohledu na vzdělávání. Získaná data byla analyzována a interpretována pomocí otevřeného kódování a seskupena do šesti kategorií.

Ze zjištěných výsledků jsme dospěli k závěru, že respondenti mají o vzdělávání zájem, uvědomují si jeho hodnotu a považují ho za významné. Pouze jeden respondent neprojevoval o vzdělávání hlubší zájem a považoval ho pro něj za nevýznamné. Domníváme se, že tento výsledek je vzhledem k problémům této cílové skupiny velmi dobrou zprávou a to zejména pro ty, kteří chtějí s bezdomovci více pracovat. Zároveň je protiargumentem těm, kteří se domnívají, že tito lidé nemají o nic zájem a nesnaží se svoji situaci změnit.

Další výsledky výzkumu a souhrn nejdůležitějších zjištění jsou uvedeny ve výsledcích výzkumu a interpretaci dat. V souvislosti s těmito výsledky jsme si dovolili navrhnout další výzkum, kde by výzkumný soubor tvořili pracovníci v sociálních službách, kteří by mohli problematiku vzdělávání bezdomovců obohatit o pohled „z druhé strany“ a případně navrhnout takové vzdělávací aktivity, které by mohli do své práce s klienty zahrnout. Domníváme se, že pomocí získaných výsledků lze apelovat na zkvalitnění stávajících aktivit

pro lidi bez domova a probudit diskuzi o rozšíření poskytovaných služeb o aktivity vzdělávací, na které v současnosti není v České republice kladen větší důraz.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BALÁŠ, Ondřej et al., 2010. *Aktuální otazníky fenoménu bezdomovství. Sčítání bezdomovců v Brně v roce 2010*. Vyd. 1. Brno: Centrum sociálních služeb. ISBN 978-80-254-9015-0.
- [2] BARTÁK, Miroslav, 2004. *Zdravotní stav populace bezdomovců v ČR a jeho determinanty I: (bezdomovství v zrcadle veřejné politiky)*. Kostelec nad Černými lesy: Institut zdravotní politiky a ekonomiky. ISBN 80-86625-35-4.
- [3] BENEŠ, Milan, 2008. *Andragogika*. Praha: Grada Publishing. ISBN 979-80-247-2580
- [4] ČÁP, Jan, 1993. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Portál. ISBN 80-7066-534-3.
- [5] FITZPATRICK, S., P. KEMP a S. KLINKER, 2004. *Bezdomovectví. Přehled výsledků výzkumů z Velké Británie*. Kostelec nad Černými lesy: Institut zdravotní politiky a ekonomiky. ISBN 80-86626-15-X.
- [6] HRADECKÝ, Ilja a Vlastimila HRADECKÁ, 1996. *Bezdomovství – Extrémní vyloučení*. Praha: Naděje. ISBN 80-902292-0-4.
- [7] HRADECKÝ, Ilja et al., 2013. *Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020*. 1. vydání. Praha: MPSV. ISBN 978-80-7421-062-4.
- [8] KALINA, Karel et al., 2012. *Drogy a drogové závislosti*. 2, mezioborový přístup. Pra-ha: Úřad vlády České republiky.
- [9] KOTÝNKOVÁ, Magdalena, 2007. *Sociální ochrana chudých v České republice*. Tiskárny Havlíčkův Brod: Nakladatelství VŠE. ISBN 80-86419-48-7
- [10] MAREK, J., A. STRNAD a L. HOTOVCOVÁ, 2012. *Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0090-1.
- [11] MATOUŠEK, Oldřich et al., 2001. *Základy sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-473-7.
- [12] MATOUŠEK, Oldřich., P. KODYMOVÁ a J. KOLÁČKOVÁ, 2010. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 2. vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-818-0.

- [13] MUŽÍK, Jaroslav, 2004. *Androdidaktika*. Praha: ASPI. ISBN 80-7357-045.
- [14] PĚNKAVA, Pavel, 2015. *Zaměstnávání lidí bez domova. Konsensuální konference o bezdomovectví v České republice*. Sborník z konference, s. 87. Praha: MPSV. ISBN 978-80-7421-094-5.
- [15] PRŮDKOVÁ, Táňa a Přemysl NOVOTNÝ, 2008. *Bezdomovectví*. Praha: TRITON. ISBN 978-80-7387-100-0.
- [16] PRŮCHA, Jan a Jaroslav VETEŠKA, 2007. *Andragogický slovník*. Grada Publishing. ISBN 978-80-247-4748-4.
- [17] RABUŠICOVÁ, Milada a Ladislav RABUŠIC, 2008. *Učíme se po celý život? O vzdělávání dospělých v České republice*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-4779-2.
- [18] SOVINOVÁ, Hana a Ladislav CSÉMY, 2010. *Subjektivní zdraví, nemocnost a spotřeba zdravotní péče u rizikového, škodlivého a problémového pití alkoholu*. Časopis lékařů českých, roč. 150, č. 7, s. 394-397
- [19] ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. ISBN: 978-80-7367-313-0.
- [20] VÁGNEROVÁ, Marie, 2008. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-414-4.
- [21] VÁGNEROVÁ, Marie., L. CSÉMY a J. MAREK, 2013. *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2209-5.

Internetové zdroje:

- [22] MIKESZOVÁ, Martina a Martin LUX, *Faktory úspěšné reintegrace bezdomovců a nástroje bytové politiky pro řešení bezdomovství v ČR*. Sociologický časopis [online]. 2013,[cit.2016-03-02]. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/7cae83198e4f5eaf667e3676480a5d73cc92ef6c_13-1-12Mikeszova-Lux16.indd.pdf.

- [23] PEKÁRKOVÁ, Andrea, 2013. *Zdravotní problémy bezdomovců*, Sociální služby [online]. 20013, [cit.2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.socialnisluzby.eu/cz/dokumenty/clanky>.
- [24] MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, © 2016. *Vyhodnocení průzkumu řešení bezdomovectví v obcích s rozšířenou působností* [online]. [cit. 2016-09-03]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/24488/Vyhodnoceni_pruzkumu_reseni_bezdomovectvi_v_obcich_s_rozsirenou_pusobnosti.pdf.
- [25] MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, © 2010. *Sociální poradenství* [online]. [cit. 2016-02-03]. Dostupné z:<http://www.mpsv.cz/cs/8468>.
- [26] MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, © 2012. *Sociální rehabilitace* [online]. [cit. 2016-02-03]. Dostupné z:<http://www.mpsv.cz/cs/13929>.
- [27] MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, © 2012. *Osoby sociálně nepřízpůsobivé* [online]. [cit. 2016-02-03]. Dostupné z:<http://www.mpsv.cz/cs/19139>.
- [28] FEANTSA, © 2013. *Participation toolkit* [online]. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://www.feantsa.org/spip.php?article471&lang=en>.
- [29] ELIM VSETÍN, © 2009-2013. *Sociální rehabilitace* [online]. [cit. 2016-03-04]. Dostupné z: <http://www.elimvsetin.cz/aktivity-co-delame>.
- [30] ZLÍNSKÝ KRAJ, © 2016. *Sociální oblast* [online]. [cit. 2016-03-04]. Dostupné z: <https://www.kr-zlinsky.cz/socialni-oblast-cl-9.html>.

Zákony:

- [31] ČESKO, 2006a. Zákon č. 108 ze dne 14. března 2006 o sociálních službách. In: Sbírnka zákonů České republiky. 2006, částka 37, s. 1257. Dostupný také z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&fulltext=&nr=108~2F2006&part=&name=&rpp=15#seznam>.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Apod.	A podobně
Atd.	A tak dále
Cit.	Citováno
Č.	Číslo
Např.	Například
S.	Strana
Tzn.	To znamená

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1	Schéma Koncepce řešení bezdomovství s využitím vícestupňového modelu.....	14
Obrázek 2	Zobrazující vzájemně propojené postoje ke vzdělávání.....	51

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1	Zájem respondentů o vzdělávání.....	45
Tabulka 2	Druh koníčku.....	46

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha PI: Ukázka přepsaných rozhovorů respondentů, rozhovor č. 1

PŘÍLOHA P I: UKÁZKA ROZHOVORU, RESPONDENT Č.1

	ROZHOVOR Č. 1
Tazatel	Dobrý den. Dnešní datum je 10.11.2015 a je mou povinností se Vás ještě jednou zeptat, zda s nahráváním do diktafonu souhlasíte a zda tedy mohou tento rozhovor nahrát?
1	R 1/Jan: Ano, souhlasím.
Tazatel	<i>Kolik je vám let?</i>
2	R 1/Jan: Je mi 39 rokov.
Tazatel	1. Mohl byste mi, prosím, říct něco o vašem životě? Zajímalo by mě, jak trávíte svůj den?
3	R 1/Jan: No moj den začíná, buď chodím dělat brigádu, pracovať, alebo keď nemám brigádu tak prostě navštívím denné centrum, kde sa umyjem, bežná hygiena, bežné věci a potom prostě nějak trávím d'én, ako to idě, prostě ako to idě.
Tazatel	<i>Takže někdy i nevíte...?</i>
4	R 1/Jan: Ako většinou se snažím, aby ten den měl nějaký zmysel. Aby to nebolo takové akože od ničemu k ničemu, aby to prostě malo nějaký zmysel ten d'én. Takže buď hledám nějaké brigády, nějaké práce alebo prostě vybavování bežných záležitostí ako okolo mojí situácie momentálně.
Tazatel	<i>Ještě vás něco napadá?</i>
5	R 1/Jan: Momentálně ne. Nevím či to je hlavné, ale momentálně, naplňuje většinu mého volného času veřejně prospěšné práce na hřbitově v Kroměříži.
Tazatel	2. Jaký má pro vás význam vzdělání a co si pod tímto pojmem představujete?
6	R 1/Jan: Vzdělání určitě má význam kvůli tomu, že člověk může získat lepší zaměstnanie, lepší platové podmienky, máte i kariérní postup na základě vzdělania. Vzdělanie má pro mě dost velký význam, jeden čas bolo pár rokov, kdy jsem si na vzdělání docela dost zakládal teraz sice už v podstatě s tím, že už mám vek, to už tak nějak berem, ale vzdělanie pre mňa význam má a určitě, keby bola možnosť, tak by som nějak ještě postupoval d'alej, kedy by to šlo.
Tazatel	<i>Popsal byste mi konkrétněji co si pod tím pojmem představujete?</i>
7	R 1/ Jan:Vzdělání, vzdělání... Co pod tím pojmem povedať. Čo já si pod tím predstavujem. Nějaké praktické dovednosti alebo prostě aji fyzické, skor praktické a prostě nějaké to myslenie jako řešení daných situací prací, týkající se práce, pracovní náplně apod. Nevím čo dál povedať.
Tazatel	<i>Jaké máte nejvyšší dosažené vzdělání a považujete ho za dostatečné?</i>
8	R 1/Jan:Já mám nejvyšší vzdělanie to je stredoškolské vzdělanie s maturitou plus dva roky nadstavbu jako obchodný marketing a management. A či ho považuju za dostatečné? Do teraz co jsem sa stretol, tak dostatočné som ho považoval, ale keby som chcel něco viac, tak samozrejme by to chcelo sa učiť viac.

Tazatel	<i>A vaše prvni škola byla zaměřená?</i>
9	R 1/ Jan: Ochod, marketing. Já keď som nastupoval do školy, tak bol ešte komunismus, čiže já som nastupoval na učňovku a potom polka zmenila na obchodnou akadémiu s maturitným obor a polka sa stala všeobecná škola ako odborná, kde už bolo možnosť postupovať po tých štyroch rokoch, tam byla ešte možnosť navýšiť si vzdelání, tam bol večerní kurz ako management na dva roky, takže to v podstatě bola maturita k maturitě v podstatě, ale malo to větší rozsah k zaměstnání a k marketom apod. Už mohl pracovat jako vedoucí úsekov apod. Bolo tam řešení krizových situací v marketech apod.
Tazatel	<i>Takže vaše celkové zaměření je na manažerství.</i>
10	R 1/ Jan: Ano, marketing a management.
Tazatel	3. Mohl byste mi popsat atmosféru ve škole, kterou jste navštěvoval? Jaké měli postavení učitelé a spolužáci ke vzdělání?
11	R 1/ Jan: Vzdech...
Tazatel	<i>Tedy pokud si vzpomenete.</i>
12	R 1/ Jan: No tak ty čtyři roky to bolo také... myslíte profesory nebo my jako žáci?
Tazatel	<i>I profesori i žáci.</i>
13	R 1/Jan: Prvé dva roky som ani neveděl, jestli chcem tu školu navštěvovat, protože som nastupoval za komunismu. Prvý rok som sa učil pre jednotu a tam bola nějaká ta jistota zaměstnání apod. Potom to bolo tak, že po maturitě bude jen práce samozřejmě a až potom člověk neveděl, jestli to má nějaký význam. No a profesori nás vedli, že to má stále význam a ta škola má pro nás zmysel a že v tejto době, ktorá je momentálně teraz budeme mít uplatnění a lepší sa s tím vyrovnáme. Časom som zjistil, že tento posun je lepší, na základě toho bola ta možnost té dvou ročné nádstavby ještě jako ten caiser management. Ve většině obchodou chcou, že člověk má tu praxi, aby vědiel riešit ten daný team lidí a vést je k práci, takže prostě dobrý.
Tazatel	4. Jak vnímáte postoj naší společnosti k lidem s nízkým vzděláním?
14	R 1/Jan: No, mám s tým trochu osobní zkušenost keď som ešte bol ve vedoucí funkci. Je to niekedy zložitě s nimi, niekedy niekomu něco vysvětlit, niekedy sapýtajů na takové banální otázky.
Tazatel	<i>Jak se na to společnost dívá, na lidi s například základním vzděláním?</i>
15	R 1/Jan: Záleží také na té fyzické zručnosti. Člověk může mít základne vzdělání a může být fyzicky zručnější viac než člověk s vysokou školou alebo podobne hej? A zase já mám osobní zkušenost, keď jsme u těch vysokoškoláků. Vysokoškoláci rieši ten systém, akoby to zjednodušili a tak, a zase člověk s nižším vzděláním to vobec nerieši a tu úlohu plní, ale zase...vzdělání. Já si myslím, že závisí na fyzické zručnosti taktiež. Poznám lidi z obecné školy a jsou šikovní, vojáry a šikovní zedníci a myslím si, že to je taky o té zručnosti.
Tazatel	<i>A celkově ta společnost? Záleží jí na tom vzdělání?</i>

16	R 1/Jan: Já si myslím, že ano. Já si myslím, že ano, pretože keď jste na nějakém pohovoru tak prvé sa vás pýtajú na vaše vzdelanie, vaši praxi, kurzy a jazyky. Já si myslím, že to je asi dôležité.
Tazatel	<i>Jestli ještě něco vás napadne.</i>
17	R 1/Jan: Já si myslím, že ne.
Tazatel	5. Máte nějaké zájmy a koníčky?
18	R 1/Jan: Tak mám jeden koníček velký. A to je kreslenie. Skrz to jsem přišel do České republiky, protože som chcel študovať umeleckú grafiku a nakoniec to nevyšlo a nakoniec som skončil v reklamách jako jsou společnosti, hypermarkety a tak... Takže nakoniec to je můj koníček ako je kreslenie, malovanie apod. To je moj koníček, ktorý ma baví. Možno bych sa niekedy tím dokázal uživiť, ale jako zatiaľ....zatiaľ to nevidím reálne.
Tazatel	<i>Není to tak jednoduché.</i>
19	R 1/Jan: Není to tak jednoduché. Záleží i na tom, kde sa človek nachází.
Tazatel	<i>Je nějaká další oblast, která vás baví?</i>
20	R 1/ Jan: Asi nie. Nie, ničma nenapadá.
Tazatel	<i>Jako to kreslení.</i>
21	R 1/Jan: Nie, nič jiného není.
Tazatel	6. Kdybyste si mohl rozšířit vědomosti a znalosti, jaké by to byly?
22	R 1/ Jan: Tak určitě, keby som si chcel rozšíriť vzdelanie, tak by to bolo, keď som bol ve škole, tak obchodné právo. Potom keď som šel do Prahy, tak by to bolo niečo spojené s reklamou. Tak keby tu bola ta možnosť, tak by to bolo niečo týmto smerom. Bud' by to bolo to obchodné právo, i když toto teraz v tomto věku nie, ale i tak grafika umelecká, reklama, to určitě ano. Chcel by som si rozšíriť vzdelanie, keby tu bola ta možnosť.
Tazatel	7. Co považujete za bariéry k přístupu dalšího vzdělávání?
23	R 1/Jan: Z prvopočátku to byla ta rodina, ktorou som si založil. A teraz, keď som v této situaci tak prestor, čas či prostě možnosti, prostě spousty věcí, které jsou proti tomu. Nemám na to podmínky, abych mohl pokračovat d'alej. Aji finance, určitě školstvo není zdarma, takže ty finance hrají taky svoju rolu.
Tazatel	<i>A dřívější překážky?</i>
24	R 1/ Jan: Před tím skor bola překážka, keď som chcel jít na tu umeleckú grafiku do Prahy, tak bolo vela zájemcov a druhá bola, že som neměl dostatočný prospěch nebo něco takového, abych sa dostal bez přímaček, takže som sa ani nepokúšal.
Tazatel	8. Jakému vzdělávání byste se rádi věnovali v případě, že byste měli dostatek financí?
25	R 1/ Jan: Tak určitě, keby som mal tu možnosť, tak bych sa začal venovat nějakým jazykom, ale i odbornějším typům, pretože tam je možnost sa zaměstnat' ve skladoch, marketoch, ale i v logistiky zahraničí, tam chcú certifikáciu, alebo podobné tomu technickému typu. Tak určitě jazykom a v podstatě práci s počítačem, ale abych to vediel na úrovni daných požadavků zaměstnavatelů, ale nějaké certifikáty určitě ano.

Tazatel	<i>Takže s dostatkom financi?</i>
26	R 1/Jan: Jazyky, samozrejme jazyky a ted' mě napadl vodičský průkaz. To je v podstatě v dnešní době jazyky, vodičský průkaz a nějaké to vzdělání třeba v oblasti toho obchodu tak to sou dobré předpoklady k dobrému zaměstnání a dobrému platu. Takže hlavne jazyky a vodičský průkaz.
Tazatel	<i>Takže to je velmi důležité pro člověka?</i>
27	R 1/Jan: Ono se ptají všade kde přijdete, máte vodičák? Máte vodičák ale- spou typu B? Považují to za takovou nutnost, že to musíte mať.
Tazatel	<i>Ano, takže to dneska potrebujete.</i>
28	R 1/ Jan: Keďže někdo použije: „Nemám vodičák.“ Tak už je to taký troš- ku handicap, takže prostě už niečo není v poriadku.
Tazatel	9. Jaký máte názor na tvrzení, že vzdělání ovlivňuje náš budoucí život?
29	R 1/ Jan: Já si myslím, že niečo na tom bude pravdy, pretože človek má vzdělání, na základe na tom si může vytvorit' svoji budoucnost, svůj bu- doucí život, takže určitě něco pravdy na tom je. Človek, keď má vzdelá- nie, môže byť úspešný, môže mít kariérni postup a môže mať určité finan- cie a potom sa zaridit ako chce.
Tazatel	<i>Takže to na sebe...</i>
30	R 1/ Jan: Navazuje, však áno.
Tazatel	<i>Bez vzdělání nemůžete získat dobrou práci.</i>
31	R 1/ Jan: Jasné, akože je málo zaměstnání, kde vás přijmou bez vzdělání. Kým člověk neukáže to tak těžko uspěje.
Tazatel	10. Jaké máte plány do budoucna a jak se vidíte za 5 let??
32	R 1/ Jan: No, vyřešit svou situaci, kterou mám hej a potom pokračovat d'alej. Nějak...právě otázka je taká či zostat' tu kd'esom nebo sa vrátit zpět do tej Prahy a já prostě tam mám pocit, že tam mám viac těch možností sa někam pohnúť a mít nějaký ten kariérni postup, hej. A za pět rokov, čo si predstavím za pět rokov, těžko povedať, těžko povedať, pretože keď sa ted' pozriem pět rokov dozadu hej, tak za tých pět rokov keď sa pozriem dozadu tak medzi tým byly pády, prudké vzestupy a prudké pády takže čo bude za pět rokov neviem povedať, fakt, ale doufám, že už mi bude dobre.
Tazatel	<i>A ideál?</i>
33	R 1/Jan: Ideál? No tak akože, ideál by malo mať práci, ktorá ma baví jako práce v nějakom sklade nebo marketě alebo podobne, hej. To je práce kto- ráma baví, ktorá ma naplňa. Já totiž nemám na ty práce, hmotné, keď sa človek postaví ke stroju, robí to x rokov každý den osem hodin to isté to samé. Já mám skor rád takú prácu keď se riekne chaos. Človek prijde do práce, každý den niečo nové. Nieúspechy, úspechy, ale prostě niaky ten chaos. Nič není usporádané, ale proste taká divoká práce.
Tazatel	<i>Něco se děje.</i>

34	R 1/Jan: Ano, prostě rieknu dneska jsem zažil to a to a nie, že zase idem do práce a zas se postavím k tomu stroju, seberu si montovacú pištoľ a budu letovat osem hodín to isté to samé. A nějaký pás mi bude určovat nějaký typ práce alebo prostě čas mojí práce. To mi zas přijde také, že by ma to nebavilo, určitě by ma to nebavilo. Já mám skor rád práci, ktorá je tak trošku - živá.
Tazatel	<i>Aby vás bavila.</i>
35	R 1/Jan: Aby bavila no, aby nebyla monotónná. Hlavně, aby nebyla monotónná, aby to nebylo to isto, to samo, každý den.
Tazatel	<i>A ještě vaše představa budoucnosti jako co se týká celkově vašeho života?</i>
36	R 1/ Jan: Tak, určitě by som chcel naist' si nějaké zaměstnanie, vo ktorom by som mohl mít nějaký kariérní postup a dalo by sa to dosahnout niekde, nějaku bud' zase vedoucí funkciú s nějakým príjmem financií. Zariadit si ten život nějak dokupy na základě toho, že by bol nějaký ten obnos financií, ktoré by som mohl mať, potreboval a vediel by som sa nějak posunúť. A na základě toho by som možná začal uvažovat nad nějakým tým ďalším vzdeláním, kurzoch, že by som na to možná peníze mal. Takže zatiaľ, hlavně si vyriešit moju situáciu.
Tazatel	<i>Dobře, ještě něco?</i>
37	R 1/Jan: To bude asi všechno.
Tazatel	<i>Dobře. Děkuji Vám za Váš čas.</i>